

Doğu Anadolu'nun Düzeni

Sosyo-ekonomik ve Etnik Temeller

İsmail Beşikçi

ARKA KAPAK

1939 yılında İskilip'te doğdu. Orta öğrenimini Çorum'da tamamladıktan sonra Siyasal Bilgiler Fakültesine girdi. 1962'de bu fakülteyi bitiren Beşikçi, kısa bir süre İçişleri Bakanlığında çalıştı. Askerliğini Bitlis ve Hakkari'de tamamladıktan sonra Sosyoloji Asistanı olarak Erzurum Atatürk Üniversitesine girdi. Van Gölü çevresi ve Güneydoğu stepleri arasında hareket eden göçebe Alikan aşireti üzerine yaptığı ve 1967 yılında Siyasal Bilgiler Fakültesinde savunduğu tez çalışmalarıyla Sosyoloji doktorluğu unvanını kazandı. Doğuda Değişim ve Yapısal Sorunlar (Göçebe Alikan Aşireti) adıyla yayınlanan bu araştırma büyük ilgi uyandırdı. Ama kuşkusuz asıl önemli çalışması elinizdeki Doğu Anadolu'nun Düzeni Sosyo-Ekonomik ve Etnik Temeller adlı kitaptır.

Türkiye'nin bütünlüğü içinde Doğu Anadolu'nun yeri nedir? Bu sorunun karşılığının tam ve yanlışsız olarak verilmesi ülkemiz için büyük önem taşır. Tam ve yanlışsız bir karşılık ise yürekli olmayı gerektirmektedir. İsmail Beşikçi, bu araştırmasında konuyu akla gelebilecek bütün boyutlarda zorlayarak ve titiz bir biçimde ortaya getiriyor. Büyük ilgi uyandıracak ve üzerinde dikkatle durulacak bir kitap bu. (Temmuz 1969)

ÖNSÖZ

Türkiye'deki sosyoloji çalışmalarında ve bunu temel yapıp geliştirilmeye çalışılan planlama faaliyetlerinde şu iki gerçek artık iyice belirmiştir:

- 1) Sosyal sınıflar açısından yapılmayan hiçbir tahlil anlamlı değildir ve sorunları çözmekte başarılı olamaz.
- 2) Bölgeler arası ekonomik ve toplumsal, dengesizliği ve tartışılması şimdiye kadar bir tabu olan etnik faktörleri yine sınıf açısından tahlil etmeyen analizler eksiktir, havada kalır.

GİRİŞ

ANA SORUN NEDİR?

Bu gün, doğu sorununu yalnız ekonomik bakımdan ilerilik ve gerilik sorunu olarak ele almak yanlış bir tutumdur. Doğu Sorununun aynı zamanda etnik bir sorun olduğunu gözden uzak tutmamak gerekir. Türkiye'de bölgeler arası toplumsal ve etnik farklılaşma söz konusu olduğu zaman karşımıza çıkan en önemli sorun, Doğu Anadolu ile Batı Anadolu arasında görülen ekonomik, sosyal ve kültürel dengesizlik; buna bağlı olarak etnik farklılaşmadır. ... Fakat bu sorun, Türkiye'deki üretim güçleri ve üretim ilişkileri tarafından belirlen üretim tarzı ile birlikte ele alınmalıdır.

Çünkü, bütün ekonomik ve sosyal planlar derinlemesine ve geniş bir şekilde yapılan toplumsal yapı analizleriyle başlamak ve bu analizlere dayanmak zorundadır. ... Hele Türkiye gibi bünyesinde hala feodal ilişkileri yaşatan ve ana çelişkilerini devrime dönüştürememiş bir ülkede, toplum yapısında en ufak bir zorlama yapmayı, statükonun devamını öngören planların -statükonun devamından durgun bir hayat tarzını değil, daima egemen sınıfların lehine, geniş halk yığınlarının aleyhine işleyen bir mekanizmayı, yani gittikçe artan bir kutuplaşmayı anlamak gerekir- hiç bir ekonomik ve toplumsal sorunu çözümlenemeyip daima havada kalacağı şaşmaz bir gerçektir.

Bazıları doğu sorunu yoktur, Doğu - Batı birdir deyip işin içinden sıyrılmakta, bazıları da sorunu Türk - Kürt şeklinde etnik farklılaşmalara bağlayıp temel sorunları yine görememekte, bazıları da böyle bir sorundan gerçekten habersiz görünmektedir. Eğer bunlar küçük burjuva zihniyetinin oportünizmi değilse, faşist eğitimin süregelen izlerinden başka bir şey değildir.

Doğu sorununu, Türkiye'nin, en çekinilen, tabu sayılan ve bunun için de daima tartışma alanı dışında bırakılan bir sorun haline getiren başlıca iki faktör vardır. Bunlardan biri Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun, Türkiye'nin öteki bölgelerine göre çok geri kalmış olması, öteki de, bölgedeki etnik grubun ve konuşulan dilin özellikleridir. Aslında Doğu sorununu özetleyen bu iki faktör de yüzeyde kalmakta ve kaynağını temeldeki ana faktörlerden almaktadır. Bu ana faktörler, birinci derecede feodal mülkiyet ve üretim ilişkileri olmak üzere, İslam dinini bu mülkiyet ve üretim biçimlerine göre yorumlayıp uyuşturan şeyhlik ve bütün bu faktörlerle uyuşan aşiret şeklindeki toplumsal ve siyasal örgütlenmedir. O halde temel çelişki feodal üretim biçiminde belirmektedir. Feodal üretim biçimi şeyhlik gibi dinsel kurumlarla aşiret şeklindeki toplumsal ve siyasal örgütlenmeyi kendi gereklerine göre belirleyip, kendine meşruluk ve hukukilik kazandırmaktadır. Ve yine feodal üretim biçimine göre belirlene bu üst yapı kurumları temel toplumsal yapı çelişkilerinin açıklığa kavuşturulup devrime dönüşmesine engel olmaktadır. Bu akımdan biz, Doğu Anadolu'daki toplumsal yapıyı temellendiren ve biçimlendiren ana faktör olarak, birinci derecede insan-toprak; ikinci derecede toprak-din; üçüncü derecede de aşiret-din-politika ilişkilerini araştıracağız. Temel çelişkiyi mülkiyet ve üretim biçimleri gibi alt yapı kurumlarında ve bu kurumların kendi gereklerine göre belirlediği şeyhlik ve aşiret yapısı gibi kurumlarda ararken etnik farklılaşmayı küçümsemek istemiyoruz. Fakat, bu farklılaşmaları ve bunun sonuçlarını da doğulu ve batılı egemen sınıfların gerçek ve iradelerine göre şekillenen siyasal iktidarların bu farklılaşmaları bastırıp açıklığa kavuşturmamasında aramak gerekir.

BÖLÜM I

KAVRAMLAR – TEORİK ÇERÇEVE ve VARSAYIMLAR

Feodal toplum ve bu toplumun üretim ilişkilerinin en belirli özelliği, emeğe hiç bir ücret veya karşılık ödenmemesi, yani karşılığı ödenmeyen emeğin üreticiden çekilip alınmasıdır. Bu haliyle feodal toplumun üretim ilişkileri köleci toplumdan daha ileri, kapitalist toplumdan daha geridir. Çünkü köleci toplumda köle tamamen bağımlı, olup satılabilen bir kişi olduğu halde, feodal toplumda kişi, toprağa bağlanmış, toprakla birlikte alınır satılır bir hale gelmiştir. Bu ise köleci toplumdaki köle ile efendisi arasındaki, tamamen kişisel, her hareketinde efendiye bağlı olan ilişkileri parçalayıp, üretim ilişkilerinde feodal beye bağlı köylüler ortaya çıkmıştır. Kapitalist toplumda ise emeğe karşı, çok az da olsa, bir karşılık ödendiği ve kişisel bağlar tamamen kopararak anonimleşmiş ilişkilere, yani kütle hayatına geçildiği için feodal toplumdakinden daha ileri bir üretim ilişkisi vardır. Feodal toplumun önemli bir özelliği de ekonominin tamamen tarıma dayanıp, üretim araçlarının çok ilkel, olmasıdır.

Osmanlı feodalitesinin, toprak rejimi ve bu rejimin İmparatorluğun kuruluş, yükseliş, duraklayış ve çözülüş devrelerinde aldığı şekil ile çok yakın bir ilişkisi vardır. Feodalitenin yerleşip kökleşmesinde, mezhep grupları arasındaki çatışmaların bizzat padişahlar tarafından siyasal yönlere kanalize edilmesi rol oynadığı gibi, etnik guruplar arasındaki çatışmalar da rol

oynamıştır. Bütün bunların temelinde ise, bu mezhep ve etnik farklılaşmalardan yararlanılarak, bunlar tahrik edilerek sağlanan ekonomik ve politik çıkarları görmek gayet kolaydır.

Bilindiği gibi başlıca beş üretim tarzı vardır. İlkel Üretim, Köleci Üretim, Feodal Üretim, Kapitalist Üretim, Sosyalist Üretim. Toplumların genel gelişim süreçleri içinde bu üretim tarzları birbirlerini izlemişlerdir. (Bu gelişim doğrultusunun dışında antik üretim, Germanik üretim, Asya üretim tarzı gibi bir takım üretim tarzları daha vardır.)

Ömer Lütfü Barkan'da yine Poliak'ın makalesinden, esinlenerek, "Garpta olduğu gibi, Şarkta da aynı vasıfları gösteren bir feodalizm yoktur. Osmanlı arazi teşkilatı bunu ispat eder. Biz, toprak meselelerini tamamen devletçi bir şekilde tanzim etmişiz. Servajın teşekkülüne meydan vermemişiz. "Sahib-i arz" ile köylü arasında ihtilaf olduğu zaman, meseleyi devleti temsil eden kadi halleder. Halbuki garpta kaza hakkı derebeyine aittir." demektedir.

ARAŞTIRMANIN SINIRLARI

Önemli olan, bölge kapsamına sokulan illerde benzerlikleri kavrayıp tayin edici ve seçici ana faktörleri ortaya koymaktır. Tayin edici ve seçici esas faktörlerin kavranması, alt yapı kurumları (Mülkiyet, üretim ilişkileri, üretim güçleri) ile bunlara bağlı olarak şekillenen üst yapı kurumları ile, eğitim, din, sağlık, politika, sanat, vs.) arasında bir bağ kurulması, bu ikisi arasındaki etki-tepki ilişkilerinin ortaya konması demektir.

Bir kere şunu belirtelim ki, sosyolojik bakımdan Doğu ve Güneydoğu Anadolu ayırımı yanlıştır. ... Çünkü, toplumsal yapıyı şekillendiren ve toplumsal gelişmenin yönünü tayin eden ana faktör, mülkiyet ve üretim ilişkileridir.

I. Grup: Erzincan, Erzurum, Kars, Ağrı, Tunceli, Bingöl, Muş, Bitlis, Van, Adıyaman, Malatya, Elazığ, Siirt

II. Grup : Gaziantep, Urfa, Diyarbakır, Mardin

III. Grup: Hakkari

Daha çok hayvancılık yapılan birinci grupta feodal yapı, aşiret şeklindeki toplumsal ve siyasal örgütlemeye dayanır. İkinci gruptaki illerde ise, geniş ölçüde tarla tarımına toprağa bağlı bir ekonomi vardır. Buralarda feodal ilişkiler bütün özellikleri ile orta dadır. Üçüncü grup olarak ele aldığımız Hakkari ise, tamamen farklı bir ekonomik ve toplumsal örgütlenme biçimine sahiptir.

ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI

Çok geniş toprak mülkiyetini ve buna bağlı olarak geniş halk kütlelerini kontrol eden ağalar, aşiret reisleri ve şeyhler, kontrol ettikleri guruplar adına, aslında devletin yapması gereken bazı toplumsal fonksiyonları da benimsedikleri için müesseseseleşmişlerdir. Bu ilişkileri dini yönde destekleyen faktör şeyhliktir. Aslında İslami olmayan bu müessese, feodal mülkiyet ilişkilerinin bir fonksiyonu gibidir. Devlet, ağa, aşiret reisi ve şeyhleri 1926, 1937 ve 1960 da üç defa sürgüne göndermiş ve onların halk kütleleri üzerindeki, ezici etkilerinden halkı kurtarabileceğini sanmıştır. Oysa ağa, aşiret reisi ve şeyhlerin sürgünü ancak toplumsal hizmetlerin görülmesini engellemiş, aksatmış ve toplum bunalımlara sürüklenmiştir. Çünkü bu kişilerin sürgünü ile birlikte onların yaptığı hizmetleri yapan bir devlet fonksiyonu yaratılamamıştır. Örneğin, ağaların tefeci rolüne karşı, kooperatif gibi kredi ve sosyal

dayanışma kurumları, medreseler yerine köklü eğitim kurumları, şeyh efendi yerine kuvvetli, etkili ve halk yığınlarına tam anlamı ile intikal etmiş bir sağlık sosyalizasyonu konamamıştır.

Ağa, şeyh ve aşiret reislerinin ekonomik ve toplumsal ilişkilere bu kadar hakim olduğu bir düzende, feodal mülkiyet ve üretim ilişkilerinden kapitalist ilişkilere geçmek, yani feodal bey köylü ilişkilerini, Patran-işçi ilişkilerine dönüştürmek bile mümkün olmamıştır.

Aşağıdaki varsayımlar feodal yapıyı böyle bir dinamik görüş açısından ele alacaktır:

* Aşiret şeklindeki toplumsal ve siyasal örgütlemeye dayanan feodalite ile toprağa dayanan feodalite farklı özellikler göstermektedir. ... Aşiret şeklindeki feodalitenin ekonomik temeli hayvancılık olduğu halde, toprak feodalitesinin ekonomik temeli tarla tarımıdır.

* Mülkiyeti kontrol edenler, bu fonksiyonlarını devam ettirip mülkiyeti parçalamamak için çeşitli tedbirlere başvururlar. «Köyün köy ile evlenmesi», «Toprağın toprakla evlenmesi» gibi olaylar bu bilinci ortaya koymaktadır. Böylece, miras hukukunun ortaya koyduğu parçalayıcı hükümler bizzat toplumun kendi dinamikleri tarafından aşılmaktadır.

* Feodal yapının ve aşiret örgütünün çok kuvvetli olduğu yerlerde kahve gibi umuma ait müesseseler yoktur.

* Eşkıyalık, ağalığın baskıcı rolüne karşı ortaya çıkan bir direnme şeklidir.

* Halkla ilişki kuran yegane devlet otoritesi jandarma ve tahsildardır. Devlet, hizmet unsurları ile değil, baskı faktörleriyle halka gitmiştir.

* Devlet fikrinden çok önce gelen ve geleneksel bir örgütlenme şekline sahip olan aşirette, tamamen, modern devletlere ve modern demokrasilere özgü siyasi partiler, birleştirici olmaktan çok ayırıcı bir rol oynamakta; aşiretler arası anlaşmazlıklar siyasi partiler kanalıyla tekrar şekillenmektedir.

* Cumhuriyetin kuruluşundan sonra, Doğu Anadolu'da merkezi otoriteye karşı beliren isyanlar ve bunların sonuçları, doğulu egemen sınıfların parlamentoda temsilini engellemiştir. Doğulu egemen sınıflarla merkezi otorite arasındaki bu çatışma ise, Türk devriminin temeli olan milliyetçiliğin ırkçılığa dönüşmesine neden olmuştur.

* Doğulu aşiretlerin ve egemen sınıfların bir kısmı merkezi otoriteye isyan ettikleri halde bir kısmı merkezi otorite ile bağdaşma halindedir. İsyân etmeyenler sadece aşiret reisi olarak kaldıkları halde, isyan edenler aşiret reisliği yanında liderlik ve dini liderlik fonksiyonlarını da benimsemişlerdir.

* Uluslaşma süreci aşiret şeklindeki toplumsal ve siyasal örgütlemeye dayanan feodal sistemlerde çok yavaş olmasına rağmen toprağa dayanan feodal yapılarda hızlıdır. Toprağa dayanan feodal yapılarda kapitalizme geçiş uluslaşma sürecini de hızlandırmaktadır.

* Köyler, arazi üzerine yaygın ve az nüfusludur. Fakat köy evleri birbirine çok yakındır. Yerleşme birimlerinin, yani köyler ve köy-altı iskan biçimlerinin bu kadar parçalanmış olması, köyleri diğerlerine karşı izole hale getirmiş, köylüde ferdiyetçi bir görüşün gelişmesine sebep olmuştur. Bu ferdiyetçilik, köylünün gerek kimliğini ve hayatının iç yüzünü de gizlemeyi öngörmektedir.

* Din, ekonomik ve politik çıkarları gizleyen, isyan hareketlerine egemen sınıfların öteki hareketlerine meşruluk veren bir kurumdur.

* Hükümet otoritelerine isyan eden aşiretler, daha çok Sünni (Şafii) aşiretler olduğu halde, isyan eden bu aşiretlere karşı hükümet safından çarpışan aşiretler, Alevi aşiretlerdir. O halde, Kürtlerin Alevilerle, Türklerin Sünni'lerle birleştirilmeleri olayı yanlışır. Tersine, Türkler Alevi'lerle, Kürtler Sünni'lerle birlikte görülmektedirler.

BÖLÜM II

NÜFUS, TOPRAK ve İNSAN İLİŞKİLERİ

Göçebe aşiretler, sabit bir konuta ve toprak mülkiyetine sahip değildirler, küçükbaş hayvancılığı ile uğraşırlar. Hayvanlarına daima iyi otlaklar bulabilmek için, mevsim ve bitki örtüsü durumuna göre, yaylalardan steplere, steplerden yaylalara göçüp, daima çadır hayatı yaşarlar.

Göçebe aşiret düzenine temel şeklini veren biricik iş gücü ve geçim kaynağı hayvancılık ve bunun gereği olan göçtür. Her aşiretin binlerce, on binlerce koyunu vardır. Böyle geniş sürüler daima bir arazi kesiminde beslenemeyeceği için, mevsim, iklim ve bitki örtüsü koşullarına göre göç edip yaylalardaki ve ovalardaki nimetlerden yararlanmak büyük bir zorunluluktur. Dolayısıyla yer şekilleri, iklim, bitki örtüsü gibi coğrafi koşullarla göçebeliliğin çok yakın ilgisi vardır.

Her aşiretin yaylak ve kışlak bölgeleri vardır. Fakat bunlar geleneksel değildir. Son zamanlarda, nüfus artışına paralel olarak köylerin yayla, mera gibi orta malı ihtiyaçları da artmış, bu ise göçebenin hareket alanını daraltmıştır.

Ziya Gökalp ... "Demek ki, seferber ve silahlı kuvvetin bulunduğu yerlerdeki ahali yerleşik bir hayat yaşayamaz. Kendisini tehdit eden kuvvet gibi seferber ve silahlı olmaya mecburdur. Göçebelilik hali, iptidai halkların seferberlik vaziyetinden başka bir şey değildir. Demek ki çöl altında bulunan halklar için göçebe yahut yarı göçebe bir hayat yaşamak, silahlı olmak zaruri bir haldir. Bu halkları göçebelikten çıkarmak için evveleminde onları tehditte ve tehlikeden kurtarmak lazımdır." ... Ziya Gökalp'e göre göçebelilik askerlik yapmamak ile de ilgilidir.

Göç, kademelidir. Önce, başlarında çobanları olduğu halde sürüler gider; sonra da, kız - kızan, çoluk - çocuk, kadın - erkek, genç - ihtiyar...

"Çadır", "Kabile", "Aşiret", "Ulu kişi" diye kademelenen bu örgüt; göçebe toplumsal yapısını en iyi şekilde yansıtır. "Çadır", sosyal örgütün en küçük ünitesidir. "Kabile", kan akrabalığına, "Aşiret" ise evlenme yolu ile meydana gelen hısımlıklara ayrılır. Birkaç aşiretin bir araya gelmesiyle aşiretler arası bir konfederasyon meydana gelir. "Ulu kişi", bunun reisi olarak görülür. ... Aşiret, aynı zamanda siyasal bir birliktir. Fakat kabile de siyasal bir örgüttür ve aşirete bağlıdır. Son zamanlarda ise, kabile içi dayanışmanın aşiretin güvenliğini sağlayamaması sonucu, dışarıya karşı daha kuvvetli olabilmek için, birçok kabilenin üyelerinin yan yana gelmesiyle "Zoma"lar teşekkül etmeye başlamıştır. Dolayısıyla siyasal güç, kabile reisinin, ulu kişinin kişiliğinden ayrılarak, zoma reisinin kişiliğinde birleşmektedir.

Ayrıca, aşiretlerin, çevreleriyle olan ilişkilerinde bazı özellikler bulmak da mümkündür. Bunlardan biri aşiretle köy ve kasaba halkları tarafından, etnik bir farklılaşmanın olmamasına rağmen, bir nevi kast sisteminin mevcut olduğudur. Bu bakımdan köy ve şehirli aşirete kız vermedikleri gibi, onlardan kız almazlar. Diğer bir özellik, göçebe hareketlerinin çevrenin asayiş ve güvenliği üzerinde çok geniş ölçüde etkide bulunduğudır. Çevredeki nüfus artışlarıyla meydana gelen, aşiretin hareket alanının daralması dolayısıyla yaylak ve kışlaklara pek büyük kira bedellerinin ödenmesi ve toplum dinamizminin bu gelişmeyi karşılayacak bir tampon mekanizma yaratamaması, aşiretlerin hayatına yeni bir yön verecek olan ekolojik

problem yaratmakta ve sosyal organizasyonun çözümlenmesine sebep olmaktadır. Bu bakımdan göçebe aşiretler tam anlamıyla geçiş durumundadırlar. Bu geçiş, göçebelikten toprağa yerleşmeye doğrudur.

Bir de dam, oba, divan, kom, mezra, yayla, çiftlik gibi köy-altı yerleşme biçimleri vardır. Bunlardan Doğu Anadolu'da en çok rastlanana yayla ve mezradır. Bunların sayısı 9.970 olup, köy sayısından daha fazladır. ... Bize göre, köylük alanların bu kadar çok ve dağınık olmasına, üstelik, kom, divan, oba, mezra, yayla gibi bağlantılarının varlığının feodal yapı ile çok yakın ilgisi vardır. ... Nüfusun bu kadar dağınık yerleşme birimlerinde yaşaması sosyal hareketliliği geniş ölçüde engelleyip, nüfusun kapalı ve kendine yeter bir hale gelmesine, insanların kendi guruplarının dışındaki gurupların fertlerine şüphe ile bakmalarına sebep olmaktadır.

Göçebe aşiretlerin ve yarı göçebelerin yaylacılık faaliyetleri farklıdır. Göçebelerin kışlaklarda olduğu gibi yaylalarda da meskenleri yoktur. Onların hayatı yaz-kış çadır içinde geçer, oysa yarı göçebelerin meskenleri bulunabilir. Öte yandan, göçebelerin çeşitli kira koşullarına göre değişebilen, sabit ve belirli olmayan yaylalarına karşı yarı göçebelerin ve yerleşik olanların, sabit yaylaları vardır.

Yaylaların genellikle kamu malı olmalarına veya herhangi bir aşirete tahsis edilmiş olmalarına karşılık, mezralarda özel mülkiyet vardır. ... Bize göre, mezralar coğrafi etkenlerden çok, geniş toprak mülkiyetinin bir sonucudur. Mezralarda yapılmış konutların çoğu zaman mezra sahibine ait olması, mezralarda oturanların geçimlerini kiraçılık ve ortakçılıkla sağlamaları bunun en önemli delilidir.

Ziya Gökalp, Kürt Aşiretlerini 1. Tam Göçebe Aşiretler, 2. Yarı Göçebe Aşiretler, 3. Yerleşik Aşiretler, 4. Ağa Köyleri, 5. Ahali Köyleri olarak beş kısma ayırmakta, ilk dördünü ilkel, 5. sini ise asri teşkilat olarak tanımlamaktadır. (Kürt Aşiretleri Üzerinde Sosyolojik Tetkikler)

Bu gün Doğu Anadolu'da bazı köy ve kasabalarda yaşayan halk da geçmiş zamanlarda göçebe ve yarı-göçebe bir hayat yaşayıp şimdiki biçimini almıştır. Dolayısıyla, yerleşik olmayan halklar arasında etnik bakımdan bir fark olmadığı halde, zamanla oluşan yerleşme olayı halklar arasında statü farklılaşmalarının meydana gelmesine sebep olmuştur.

Doğu Anadolu'da kasabalar için olduğu gibi iller içinde de köy karakteri gösterenler vardır. ... Gerek bu il merkezlerinde gerekse yukarıda açıklamaya çalıştığım şehirleşme oluşumunun hızla devam ettiği yerlerde egemen olan ilişkiler yine feodaldır. Gaziantep'i ele alalım. Burada, şehirleşme ile birlikte sanayileşme de hızla gelişmektedir. Fakat sanayileşmenin kırsal alanlara egemen olma, kırsal alanları etkileme gücü yoktur. Oysa, sanayileşme ve şehirleşme olayının en önemli özelliği, kırsal alanları, gelişen sanayileşme ve şehirleşmenin etki alanı içine alabilmektir. ... Şehirlerin kaçakçı pazarlarıyla merkezleri fiziki yapı bakımından birbirleriyle bütünleşmemiştir. Bu şehirlerin merkezlerinde endüstri toplumlarının banka kredisi ve sermayesine dayanan ilişkileri yanında, dış kısımlarda görülen ilişkiler genellikle tefeciliğe ve aynı ödemeye dayanır.

Aşiret bağlarının çok kuvvetli olduğu Tunceli, Bingöl, Hakkari, Başkale, Beytüşşebap, Şırnak, Doğu Beyazıt, Bitlis gibi yerlerde şehir ve kasabaların kuruluş yerleri aşiret yapısının bir fonksiyonu gibi görülmektedir. Adı geçen yerlerde, şehir ve kasabaların merkezi noktaları, çok

eski zamanlarda, feodal bey veya derebeyinin öteki aşiretlere veya devlet otoritelerine karşı kendi güvenliğini sağlamak için seçtiği, savunması kolay dağ, kale ve arazi parçalarıdır.

Devlet yatırımlarının sadece %10'u, özel sektör yatırımlarının ise % 2.7 si Doğu Anadolu Bölgesindedir. Türkiye'deki işçi sayısının sadece %5'i buradadır. ... Bu durum, Doğu Anadolu'daki ekonomik yapının tamamen tarıma dayandığını gösterir. Fakat üretim güçleri, (öküz, karasaban, kağrı,) ve üretim ilişkileri (feodal) olduğu için hızlı bir birikim yapılamamıştır. ...Avrupa'daki feodalite her ne kadar toprağa dayanıyor idi ise de, şehirde de belirli bir sanayi vardır. ... Ortaçağ Avrupa'sındaki klasik feodal toplumda başlıca üç sınıf vardır:

- a) Toprağı esas kontrol eden ve artık ürünü değerlendiren feodaller,
- b) Toprağı işleyen, fakat emeğinin karşılığını alamayan, üretim ilişkilerinde feodal kişiye bağımlı köylüler,
- c) Bu iki sınıf arasında şehirlerde yaşayıp, küçük el sanatları ile uğraşanlar.

Feodal toplumda orta sınıf karakterini gösteren bu üçüncü grup, çok önemlidir. Ve şehirler, feodal ilişkilerin görülmediği kesimler olarak belirlemektedir. Doğu Anadolu'da egemen olan feodal yapıda ise feodal kişi ve köylüler arasında böyle bir orta sınıf teşekkül edememiştir. Adeta iki öğeli bir feodal yapı vardır. Bu ise şehirlerdeki elişlerinin ve zanaatkarlığın -terzilik, bakırcılık, demircilik, kuyumculuk, ayakkabıcılık, dabakçılık ipekböcekçiliği, vs. - gelişip bir varlık haline gelememesi demektir. Özellikle sınai iş gücüne dayanan bu sınıfı, Doğu Anadolu'da devletçilik ve onun uygulaması bile yaratamamıştır.

Durumun trajik yönü şudur: Bir yandan şehirlere doğru büyük bir nüfus akımı vardır; öbür yandan, şehirlerde meydana gelen ve gittikçe artan bu kalabalığı fonksiyonel hale getirecek bir yatırım yoktur.

Nüfusun köylük yerlerden koparak, şehirlere doğru akımının çeşitli faktörlerini saymak mümkündür: Bunların başında, hızlı nüfus artışının ortaya koyduğu baskılar sonucunda bir takım kişilerin tarım sektörünün dışında kalması gelmektedir. Başka bir sebep, hızlı bir şekilde meydana gelen traktörleşme sonucunda yine bir çok ailenin tarım sektörünün dışında kalmasıdır.

Nüfusun % 38'i topraksızdır. % 45.4'ü 1-50 dönüm arasında toprak sahibi olup, toprağın % 27 sini kontrol etmektedir. Nüfusun %2.4'ü de 201 dönümden fazla toprağa sahiptir ve kontrol ettikleri toprak yüzdesi % 33 dür. Toprak dağılışındaki bu büyük dengesizlik, Doğu Anadolu toplumunun temel yapısal çelişkilerinden biridir.

Doğu Anadolu'da tek bir köyün mülkiyetine sahip olanlar yanında, tek bir kasabaya sahip olan sülaleler bile vardır. Örneğin, son 5 - 6 yılın bir kasabası olan Silopi böyledir. Tamamen bir sülalenin mülkiyetinde olan bu kasabada Belediye, Özel İdare ve Merkezi İdarenin memurları bile (Kaymakam, jandarma vs. başka) aynı sülaledendir. Bu da feodal yapının güney illerinde daha keskin olduğunu ortaya koymaktadır. Burada mülkiyet ve üretim ilişkileri akrabalık gibi bir üst yapı kurumuyla sıkı bir şekilde bütünleşmiştir.

Feodal yapıyı karakterize eden önemli unsurlardan biri de, şehir ve kasabalarda oturup köydeki toprağı kontrol etmektir.

Şehirde oturup, mevcut toprakların %30'unu kontrol eden bu feodaller, aynı zamanda kasaba ve şehirlerde kapital sahibi burjuvalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Kasaba ve şehirlerdeki otel, mağaza, gibi imalat yapan küçük çapta işletmeler, atölyeler bunların mülkiyeti altındadır. Bu nedenle şehir ve kasabalardaki üretim ve dağıtımı da kontrol etmektedirler.

Feodal ilişkilerle kapitalist ilişkilerin iç içe oluşu, kapitalist ilişkilere geçiş aşamasında bir yapı arz etmektedir.

TARİHSEL GELİŞİM

Sosyolog Behice Boran'a göre, Osmanlı Devleti, mahalli feodaliteyi bile tasfiye edememiş, merkezi bir feodal devlettir. Çünkü, feodal toplumun temel kategorileri olan toprak rantı ve toprağa bağlı tarım emekçisi bu sistemde de vardır. Muzaffer Erdost ise şöyle demektedir. "Osmanlı İmparatorluğu askeri - feodal bir devlettir. Feodal devletin iktisadi birimini, tarımda küçük çiftçi işletmeleri teşkil ediyordu. Ekonomik birimler bakımından birbirlerinden bağımsız olan küçük çiftçi işletmeleri bir araya getirilerek askeri merkezileşmeyi sağlayan tımar birliklerini meydana getirmekteydiler. Tımar rejiminin dışında kalan Malikane - Divan sisteminin uygulanmakta olduğu bölgelerde de ekonomik birim bakımından küçük çiftçi işletmeleri bu sistemin karakteri idi. Osmanlı İmparatorluğunda üretici sınıf olan reaya ile, reayanın yanında nüfus bakımından küçük olmakla beraber nitelik bakımından ayrı bir önemi olan, ortakçı kulları ve bunlar ile toprağın sahibi arasındaki ilişkileri (Doğu Anadolu'daki aşiret ilişkileri hariç olmak üzere) üç grup halinde toplamak mümkündür. 1. Malikane - Divani sistemi, 2. Ortakçı kullar, 3. Tımar ."

Osmanlı, üretim ilişkileri bakımından Avrupa'dan çok ileri olduğu için değil, Avrupa'dakinden daha geri bir üretim tarzında, fakat bu üretim tarzında daha sağlam bir şekilde, örgütlendiği için, Avrupa'da yayılma olanakları bulmuştur. ... Osmanlı'nın Avrupa'daki yayılma yıllarında, Avrupa yeni bir üretim biçimine geçmenin sancıları ve bunun doğurduğu anarşik bir ortam içindeydi. Artık, kapitalizmin temel unsuru olan kar saiki ve kapitalist sömürü başlamış, işçiler, köylüler ve burjuvalar yeni düzendeki yerlerini almaya başlamışlardı. Avrupa böyle karışık bir ortamdayken, Osmanlı, oraya feodal hukukun toplumsal anlayışını götürdü. Osmanlı'nın fethettiği yerlerdeki halkın, din, dil, ırk ve kültür gibi müesseselerine dokunmaması, herkesi din, dil ve kültüründe serbest bırakması, aslında Osmanlı'nın «Kerim Devlet» olmasının bir sonucu değil, feodal hukukun toplumsal güvenlik anlayışının gereklerinden idi. Bunlar da, henüz anarşi ortamında olan bir toplum için paha biçilmez toplumsal müesseseler idi.

Cengiz ve Timur'un cihangirane fetihlerinden sürekli politik kuruluşlar doğmamıştır. Çünkü bu saltanatlarda ulusal güç, çeşitli bölgede yayılmış olan çobanların tanınmış bir reis çevresinde toplanmasından doğmuş ve öteki sosyal tipten olan ırklarda bu güçle baskı altına alınmıştır. ... Bu egemenlikte esas rol oynayan çobanlıktan ve göçebelikten gelen güçlerdir. Üretim gücü ve ilişkilerine dayanan bir egemenlik olmadığı için de sürekli olamamaktadır.

Doğu Anadolu'daki, bugünkü toprak mülkiyetinin köklerini Osmanlı toprak rejiminde aramak gerekir. Bu rejime göre, toprak tamamen devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Topraktan yararlanmak hakkı ise, tımar, zeamet ve has örgütü içinde reaya verilmiştir. İmparatorluk üzerinde rakipsiz bir hakka sahip olan padişah, savaşta yararlık gösterenlere çok geniş araziler vermiş ve bu toprakların yönetimi Osmanlı toprak rejiminin dışında tutulup, özel hukuk

kurallarına göre işletilmeye başlanmış, yani tamamen şahısların mülkiyetine verilmiştir. Örneğin, Yavuz Sultan Selim, 1514 yılında Doğu' seferine giderken, Doğu ve Orta Anadolu'da büyük bir gelişme gösteren Şii hareketini bastırmak için çok büyük kütleyi kılıçtan geçirmiştir. Bu arada Siirt, Bitlis, Diyarbakır, Malatya taraflarında oturup da Alevi olmayan ve kendisini destekleyen aşiretlere ve *Ekrad Beyleri*'ne, yani Kürt beylerine ise, "Yurtluk", "Ocaklık" adı altında malikaneler vermiştir.

Bunlardan başka, bir de Doğu Anadolu'da mülkiyetleri Osmanlı Hükümetleri tarafından sahiplerine ait olarak kabul edilmiş ve kendilerine yazılan fermanlarda *cenab* tabiri kullanılan Cizre, Genç, Bitlis, İmadiye, Mahmudiye, Hakkari, Eğil, Palo, vs gibi sancaklar olup bunlar Osmanlı Devletinin yüksek hakimiyetini tanıyorlardı. Her yıl belli bir vergi verirler ve lüzumu halinde askerleriyle hizmete gelirdi. Bunlara serbest Mir-i Miranlık da denilirdi.

Bu oluşum, Mehmet Ali Aybar'ın "... Doğu ve Güneydoğu'da bugün uygulanan feodal töreler, tımar usulünün kalıntısıdır." görüşünü doğrulamaktadır.

Yavuz Sultan Selim, Kürt aşiret beylerini kendine bend ederken, İdris-i Bitlis-i'den geniş ölçüde faydalanmıştır. ... Yavuz Sultan Selim, İdris-i Bitlis-i vasıtasıyla, Şafii mezhebine mensup öteki Kürt emirlerine de muhtariyet temin eden feodal bir teşkilat kurulmasını amir fermanlar göndermiş. Oysa Yavuz kendisine karşı gelen Şiiler'den yana çalışan Ekrad Beylerini öldürtmüş ve cezalandırmıştır. ... İdris-i Bitlis-i Akkoyunluların Divan katiplerindendir. Çaldıran Savaşından sonra Osmanlıların hizmetine girmiş ve Yavuz Amasya'da kışlarken, aslen Kürt olan İdris-i Bitlis-i'yi, Doğu Anadolu'yu nüfuzu altına almak için propaganda yapmak üzere o taraflara göndermiştir. ... Bu zat, Sünni olan Kürt Beyleri görüp anlaşarak onları Osmanlıların tarafına çekti. ... Yavuz'un Mısır seferi esnasında Halep'in fethinden sonra ve bu seferden dönüşünde Malatya, Urfa, Besni, Ergani, Harput, Divriği, Siverek ve ikinci defa Mardin ve öteki bazı şehir ve kasabalar Osmanlı idaresine geçmiştir. Elcezire ve Doğu Anadolu'nun elde edilmesi, devamlı uğraşılarak üç yılda sona ermiş ve bu hususta da yine İdris-i Bitlis-i'nin büyük hizmeti görülmüştür.

Merkezi idarenin taşradaki otoritesinin azalmasına paralel olarak feodalite ve derebeyliğinde güç kazandığını görüyoruz. Bu oluşumlar yukarıda belirttiğimiz şekilde, Avrupa'daki Rönesans hareketleri ve keşifler sonucunda Ümit Burnu'nun keşfi ve Avrupa'yı Asya'ya bağlayan Anadolu'daki ipek ve baharat yollarının önemini kaybetmesinden ötürü önemli bir gelirden yoksun kalması olayı ile de ilgilidir.

Celali isyanları, bu derebeyliğe karşı bir direnmedir. 1807 tarihindeki Senedi İttifak'la mahalli derebeylerin bu otoriteleri tanınmıştır. 1891 yılında Doğu Anadolu'da kurulan 36 adet Hamidiye Alayı kuruluşu da derebeyliğin geniş çapta kökleşmesine sebep olmuştur. Hamidiye Alayları kurulduktan sonra, Sultan Abdülhamit, bu alayların kumandanlarını İstanbul'a çağırarak, bunlarla ayrı ayrı görüşmeler yapmış ve bunlara çeşitli hediyelerle birlikte tasarruflarındaki toprakların kendilerine ebediyen bırakıldığını belgeleyen fermanlar verilmiştir.

Bu arada 1858 tarihli arazi kanunundan da söz etmek gerekir. Bu kanuna göre arazi, 1 - Memlûke, 2 - Miriye, 3- Mevkufe, 4- Metruk 5 - Mevat olmak üzere beş kısma ayrılmaktadır. ... Bütün bir köyün tek bir kişinin malı olamayacağı yasası, genellikle dikkate alınmıyor ve

uygulanmıyordu. Fakat aşiret liderleri, beyler veya rüşvet vererek birkaç tanık elde eden herhangi biri, büyük toprak parçalarını kendi özel mülkü olarak tapuya yazdırıyordu.

Fakat Doğu Anadolu'da esas feodalitenin kök salması 1923'de Cumhuriyetle olmuştur. Cumhuriyetin ilanına kadar halk üzerinde derebeyi olarak hükümlerini yürüten doğulu egemen sınıflar, Cumhuriyetle birlikte medeni kanun ve özel mülkiyetin kabulü ile, toprak mülkiyetine sahiplikleri de hukuksal bir kimliğe bürünmüş ve meşrulaşmıştır. Geçmişte, belirli bir bölgedeki toprak sahibine, sahip olduğu toprak üzerinde belli bir kullanma payı veren fermanlar Cumhuriyetle, onu istediğini yapabilen bir toprak sahibi haline getirmiştir. ... Osmanlı devrinde köylü üzerinde büyük bir yük olan aşarın da ortadan kaldırılması, feodal ağaların daha serbest ve hükümete karşı yükümsüz olmaları sonucunu doğurmuştur.

Öte yandan gerek Birinci Dünya Savaşının, gerek Kurtuluş Savaşının sınıfsal taraflarını da gözden uzak tutmamak gerektir. Anadolu'nun fakir fukara halkı savaşta ölmüş, nüfus azalmış, fakat savaşların ortaya çıkardığı bir avuç vurguncu zümresi, karaborsa, tefecilik vs. yolu ile çok büyük çıkarlar sağlamıştır.

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte, Osmanlı toprak rejiminden özel mülkiyete dayanan bir geçiş niçin gürültüsüz patırtısız olmuştur? Veya devlet, toprağı halka geçirecek, mülkiyetini ona devredecek düzenlemeleri niçin yapmamıştır? Buna lüzum yoktur. Çünkü, toprak zaten, İmparatorluğun son zamanlarında mahalli derebeylerin eline geçmiştir. Mahalli derebeyler bunu, halk üzerinde yaptıkları baskı ve zor gücü ile elde etmişlerdir.

Osmanlı devlet düzeninde toprağı kontrol edenler (Zeamet, Has, Timar örgütü) ile devlet bürokrasisi (Kadı, Vali, Mutasarrıf vs.) ayrı ayrı iki örgüttür. İmparatorluğun kudretli devirlerinde, ikincisi birincisini daima kontrol etmiş, merkezîyetçi mutlak monarşinin gücü karşısında mahalli feodaller ve derebeyler türeyememiştir. ... Çözülme içinde devlet bürokrasisi toprağı kontrol edenleri kontrol edememiş, böylece toprağı kontrol edenler çok büyük güç kazanmış ve devlet içinde devlet olmaya başlamışlardır. 18. yüzyıl sonlarından itibaren bu oluşum çok daha hızlıdır. 1807'deki Sened-i İttifak, yukarıda söylediğimiz gibi, merkezi otoritenin, mahalli derebeylerin gücünü onaylamasından başka bir şey değildir.

1945'de çok partili rejime geçiş de bunu daha sağlam esaslara bağlamış, feodalitenin ve derebeyliğin güç kazanmasına sebep olmuştur.

İLKEL TEKNOLOJİ VE DIŞ İLİŞKİLER ALANININ DARLIĞI

Krediyi ancak büyük toprakları ellerinde tutanlar alabilmektedir. Yani bankadan geniş ölçüde ve büyük miktarlarda krediyi alan ağıdır. Öteki kişiler, zaten teminat gösterebilecek bir şeyleri olmadığı için, kredi alamazlar. Ziraat Bankasından aldığı bu krediyi, faiz veya emek karşılığı olarak, emrindeki adamlarına dağıtır. Bu ise, onun hem ekonomik gücünü, hem de politik gücünü artırıcı bir faktördür.

Kredinin bu şekildeki dengesiz dağılışı, esas üretici durumunda bulunan kişilerin krediden yararlanamayıp, tersine, onları kontrol eden kişilerin yararlanması, Doğu Anadolu toplumunun başka bir yapısal çelişkisidir.

Köylü kredi alıp toprağı işleyemediğı için, toprağı elinden çıkacak, köylünün elinden çıkardığı bu toprağı şehirde veya köyde oturan feodal ağa değerlendirecek, bu ise feodal ağanın mutlak rantını artırıp, köylüyü köyden, yani topraktan kovmaya veya yarı feodal bir biçimde ağanın toprağında çalışmaya zorlanacaktır.

Ağa, geniş topraklarının hepsini bizzat kendisi işletemez. Bu toprakları topraksız olanlara kiralar veya ortakçı tutar. ...Ağa geniş topraklarının bir parçasında 8 - 9 ev yapar. Bu evlere, civardaki topraksız aileleri veya az topraklı aileleri yerleştirir. ... Meydana gelen yerleşme biçimi, her şeyden önce oba, mezra, koro, dam, divan gibi bir köy - altı yerleşmesidir. ... Her Ağa, geniş topraklarının ortasında, bu şekilde birçok yerleşme birimi kurmuştur. Bu durum, yerleşme birimlerinin sayısını lüzumsuz yere artırdığı gibi, tarımsal verimin de azalmasına sebep olur. ... Öte yandan, ortakçılık, kiracılık gibi usuller topraksız veya az topraklı köylülerin toprak sahipsizliği durumunda herhangi bir değişme yapamayacağı için, köylü, tarımsal faaliyetlere ancak karnını doyurabilecek ürünü elde edebileceği kadar katılmaktadır.

Feodaliteyi karakterize eden faktörlerden biri de "evde kira ile oturmak" olayıdır. ... Ev kiralaması ise yeni yeni gelişen şehirlerin ortaya koyduğu bir sosyal olaydır. Doğu Anadolu'da kırık alanlarda ev kiralamasını ortaya çıkaracak sosyal şartlar olmadığına göre, buradaki olay, feodal mülkiyetin başka bir görünüşüdür.

Asya Üretim Tarzı da söz konusu olamaz. Çünkü, Asya üretim tarzı sistemini karakterize eden husus, toprakların despotik bir devlet tarafından kontrol edilmesidir. Doğu Anadolu'da ise topraklar despotik bir devlet değil, despotik mahalli ağalar tarafından kontrol edilmektedir. Bu, Asya tipinde egemen olan Devlet mülkiyetine karşı, özel mülkiyetin büyük bir gelişim göstermesi demektir. Daha önceki bölümlerde söylediğimiz gibi Osmanlı iktidarı mahalli feodaliteyi bile yok edememiş bir merkezi feodalitedir.

Asya üretim tarzını, karakterize eden faktörlerden biri de "kendine yeter üretim" dir. Doğuda ise, artık üretim vardır. Doğu Anadolu'daki üretim biçiminin karakteri konusunda iktisatçı Doğan Avcıoğlu ise şunları söylemektedir. "Doğuda feodal ve prekapitalist ilişkiler yaşamakta ve bu ilişkiler üst yapı kurumlarıyla birlikte gelişmeye engel teşkil etmektedir. Bununla beraber, çok yavaş ta olsa, kapitalizme doğru bir evrim doğuda da mevcuttur."

Sürü yetiştiriciliği ve bunun ortakçılık koşulları da aşağı yukarı böyledir. Bölgenin örf ve adetleri ile yürütülür. Fakat son zamanlarda ortaya çıkan geniş çaptaki tefecilik, sürü yetiştiriciliğinde daha çok görülür.

AĞA

Ziya Gökalp ağayı, şöyle tarif ediyor: Köy ağası, konuşma sanatındaki mahareti vasıtasıyla hükümet nüfuzundan bir kısmını ele geçirdi mi derhal köylerindeki vergi vermeye mecbur olanları askerden, suçluları, mahkemeden, vergi ve çalışmaya mecbur olan ameleleri vermek zorunda oldukları bedelleri tahsildardan kurtarmaya çalışır. Bu himmeti sayesinde köyleri dahilinde bir emir gibi hüküm sürer. Suçlulardan, nikah kıymalardan, kız kaçırmaktan haraç alır. ... Köylüler de ağaların bu iyiliğine şükrettiklerinden nüfusa yazdırmamak ve vergi kaçırmak suretiyle hükümetten kaçındıklarını tümü ile ağaya verirler. ... Toprakların, az topraklı kişilerin elinden alınarak ağalarda birikiminin nedenlerinden biri de Tanzimat devrinde uygulanmaya başlanılan "iltizam" usulüdür. İltizam usulü, hükümet sıfatının para karşılığında,

bir ferde satılması demektir. İyi veya kötü, her adam mültezim olabilir. ... İşte, köylülerin bir ağa bularak arazisini ona devrettikten sonra, onun esareti altına girmesi kısmen bu iltizam usulü yüzündendir.

Bazı köylerin tüm mülkiyeti ağanın olduğu gibi, bazı köylerde de, mülkiyetinin tamamına değilse de büyük bir kısmına sahiptir. Ağa, köyde devlet fonksiyonlarını yerine getirir. Köyün güvenliğinden ağa sorumludur. Köye geleni gideni o ağırlar. Haberler bizzat kendisi veya adamları tarafından getirilir, götürülür ve yayılır. Kredi durumunu düzenler, artık üretimi kontrol eder ve bu şekilde müesseseleşir.

Ağa feodal toplumun en büyük toplumsal güvenlik unsurudur. ... "Ağalık vermekle, yiğitlik vurmakla olur" sözü bu durumu açıklamaktadır. ... 1923'den sonra, merkezi otoriteye karşı yapılan bir çok isyan sonucu, ağalar, memleketlerinden kopararak, Batı Anadolu'ya sürülmüşlerdir. Bu şekilde, ağa tarifi halk yığınları üzerindeki ezici gücünün zayıflayacağı düşünülmüştür. Oysa, ağaların sürgün ile birlikte toplum yapısını esaslı bir şekilde değiştirecek reformlar yapılamadığından bu sürgünler tersine, toplumsal mekanizmanın işleyişini aksatmıştır.

Eski ağa ailelerinin yeni kuşakları, şehirlerde oturmayı tercih ettiklerinden ve öğretim görüp doktor, avukat, dişiçi vs. mesleklerde iş gördüklerinden, bu eski aileler eski düzenden ayrılmakta, çökmekte, köylerde toprağı çeşitli yönlerden ele geçiren eski ağalar kadar güçlü olmayan yeni bir sınıf türemektedir.

Muzaffer Erdost, ağalığı, feodal ve yarı feodal unsurları ayırmaktadır. Ağa, toprağında angarya ve diğer yükümlülükler dahil yarı köle, köylü çalıştırıyorsa feodal, yarı proleterleşmiş köylüyü çalıştırıyorsa, yarı feodal sömürü var demektir, Toprak sahibi toprağını mültezimler vasıtasıyla işletmekte ve aynı zamanda toprakta çalışanların emeği ve bedeni üzerinde hukuki ve idari haklara sahip bulunmakta, buna bağlı olarak toprağında tarım proletaryası, yani ücretli emek çalıştırarak, kapitalist pazar için meta üretimi yaptırıyorsa kapitalist ağa, yani ağadır. Anadolu'da bu saf örnekleri bulmak çok zordur.

Cumhuriyetle birlikte mülkiyet ve üretim ilişkilerinde herhangi bir değişiklik yapılmamış, fakat üst yapı kurumlarında birtakım yeni düzenlemelere gidilmiştir. Siyasi iktidarın laikleşme sürecine paralel olarak, hukuksal kurumlarda da laikleşme olmuş, batının hukuku örneğin İsviçre'nin medeni kanunu kabul edilmiştir. Bilindiği gibi batının hukuksal kurumları kapitalist üretim ilişkilerinin belirlediği bir üst yapı kurumudur. O halde batıdan böyle bir müesseseyi ithal ederken, batıda bu müessesenin nasıl ortaya çıktığını ve bunun aşamalarını da ortaya koymak gerekir. ... Feodal mülkiyet ve üretim ilişkilerinin bünyesinde oluşan iç çelişkiler, coğrafi keşifler, ateşli silahların keşfi, vb. gibi dış faktörlerle diyalog haline gelerek kapitalist devrime dönüşmüş, sanayi devrimini yaratmıştır. Bu şekilde oluşan yeni üretim ilişkileri kendi üst yapı kurumlarını da yaratmakta gecikmemiş, toprak sahibiyle köylü arasında tamamen kişisel bağlara dayanan feodal hukuk tasfiye edilerek, köylünün, ticaretin ve sermaye hareketlerinin serbestisine dayanan yeni bir hukuk yani kapitalist hukuk meydana gelmiştir. O halde bugünkü Avrupa hukukunu ve kanunlarını bir veri değil, tarihsel bir oluşum içinde ele almak gerekir. ... Üst yapı kurumlarındaki bu temelsiz değişimler Batılılaşmaya verilen anlamın yanlış olması sonucunu doğurmuş, batının üst yapı kurumlarını benimseyenler batılılaştığını sanmıştır.

Ağa köylerinde ağa, hiç bir zaman muhtarlık görevini de yüklenmemiştir. Çünkü, ağa, muhtarlık gibi bir görevi kabul ettiği zaman, bucak müdürü, kaymakam gibi resmi otoritelerin ister istemez hükmü altına girer. Oysa fiili olarak ağanın halk ve politikacılar üzerindeki etkisi bu ikisinden de üstündür.

Ağanın çevresinde kalan üçüncü grup, onu korumakla görevli emniyet unsurlarıdır. ... Ağanın adamları ağanın kendisini ve mülkiyetini korumak için halka baskı yapmakta, halk da bu baskılara karşı koyduğu zaman, sonucu kana ve ölüme varan olaylar ortaya çıkmaktadır. Halk da jandarma, yargıç, savcı, kaymakam gibi devlet otoritelerinin ağanın yanında olduğunu bildiği için, en emin yolu dağa çıkmakta bulmaktadır. O halde, kamuoyuna, eşkıyalık diye anlatılmaya çalışılan olaylar, gerçekten mazlum olan halka karşı değil, halkı ezen ağalara ve her zaman ağalarla işbirliği yapmış ve onun çıkarlarını korumuş olan Devlet Bürokrasisine karşıdır. ... Ağalar arasında, bitmeyen, sürekli bir üstünlük mücadelesi vardır. Bu bakımdan, eşkiya diye gazete sütunlarına geçen adamlardan bir kısmı da, aslında başka bir ağanın adamlarını taciz etmek için dağa çıkmış kişilerdir. ... Bütün bu oluşum içinde, devlet bürokrasisinin, ağa ve eşkiya diye adlandırılan gruplara ve halka karşı davranışları çok dikkate değer bir olaydır. Bu olaylar, "Halk ile devlet kuruluşları arasında neden çok büyük bir açıklık vardır? Halk, devlet bürokrasisi, yani amirler ve memurlar karşısında neden korkaktır?" sorusunu gayet açık bir şekilde cevaplandırmaktadır.

FEODAL TOPLUMDA MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞI

Ortaçağ Avrupa'sındaki feodalitenin yıkılması, milliyetçilik akımlarının ve kralların kuvvetlenip merkezi devletlerin kurulması olayına rastlar. Bu, feodal yapıyı yıkan faktörlerden birinin gelişen milliyetçilik akımı olduğunu göstermektedir. ... O halde milliyetçilik akımı, feodal devirlerde gelişmemiştir.

Aşiret şeklindeki toplumsal ve siyasal örgütlenme, devlet fikrinden çok önce gelen bir şekildir. ... Aşiret şeklindeki toplumsal ve siyasal örgütlenmenin çok kuvvetli olduğu Hakkari'de vatandaş, hiçbir zaman Türkiye'liyim, Çukurca'liyim, Beytüşbebap'liyim, veya filan köydenim vs... demez. ... Böyle bir toplumsal örgütlenmede, bütün ayrılıkları ortadan kaldırarak, tamamen birleştirici bir fonksiyonu olan milliyetçilik akımı gelişmemiştir.

Ziya Gökalp ... "Kürtlerin askerlikten kaçtığına bakanlar bu kavmi mefkuresiz veya korkak zannederler. Halbuki Kürtlerde mefkure gayet kuvvetlidir. Fakat bu mefkure vatan mefkuresi olmadığından askerliğe meyilleri yoktur. Buna mukabil, aşiret mefkureleri çok kuvvetlidir.

Yalnız şu esaslı farkı unutmamak gerekir: Ortaçağ Avrupa'sındaki feodalite toprak işletmeciliğine ve kalelerle çevrilmiş toprağa dayandığı halde, Doğu Anadolu'daki aşiret örgütü "Bizlik" duygusuna dayanmaktadır. O halde Doğu Anadolu'da aşiret sistemine dayanan feodal yapıyı soy sop tayin ettiği halde, Avrupa feodalitesini, kalelerle çevrilmiş belirli bir toprak parçası karakterize eder. Öte yandan, aşiret şeklindeki toplumsal ve siyasal örgütün esas iş-güç şekli "hayvancılık" iken, klasik Avrupa feodalitesinin temel iş - güç biçimi, "tarla tarımı" dır.

Gaziantep, Diyarbakır, Urfa ve Mardin gibi, feodal yapının kuvvetli olduğu yerler de vardır. ... Fakat yine buralarda milliyetçilik akımının modern toplumlardaki bütünleştirici rolü yoktur.

Bunun nedeni, köylülerin çok büyük bir kısmının toprağa, dolayısıyla yere yurda sahip olmamasıdır. Çünkü toprağa yerleşemeyen, yeri yurdu ve mülkiyeti olmayan gruplarda milliyetçilik akımının kök salmasını ummak hayaldir.

“Ulus, dil, toprak, iktisadi yaşam birliğinin ve ortak kültür biçiminde beliren ruhi şekillenme birliğinin hüküm sürdüğü, tarihi olarak meydana gelmiş istikrarlı bir topluluktur.” O halde ulus, “Bir ırk yada kabile topluluğu değildir. Tarihi olarak teşekkül etmiş bir insan topluluğudur. Ulus, yalnız bir tarihi kategori değildir, belirli bir çağın, yükselen kapitalizm çağının bir tarihi kategorisidir. Feodalizmin tasfiyesi ve kapitalizm gelişmesi süreci, aynı zamanda insanların uluslar halinde teşekkülü sürecidir. ... Ama ulusların teşekkülü, aynı zamanda, bunların bağımsız ulusal devletler haline gelmeleri demektir. İngiliz, Fransız ulusları ve öteki uluslar, aynı zaman da İngiliz Devleti, Fransız Devleti, vb. dirler.” (Stalin)

O halde aşiretler sisteminin parçalanarak uluslaşma sürecine geçişi ile feodal üretim biçiminden, kapitalist üretim biçimine geçiş süreci aynı paraleldedir. Milliyetçilik akımlarının gelişmediği devrede “*din*” in rolünü çok iyi tahlil etmek gerekir.

FEODAL İLİŞKİLERDEN KAPİTALİST İŞLETME İLİŞKİLERİNE GEÇİŞİ ENGELLEYEN FAKTÖRLER

Nüfusun toprak üzerindeki yerleşmesi, köy - altı yerleşme birimlerinin çokluğu, bundan dolayı yerleşme birimleri arasındaki sosyal hareketliliğin azlığı, ulaştırma ve haberleşme araçlarının gelişmemesi, belirli ticari ve sınai merkezlere uzaklık, haber kaynaklarının ve haberlerin yayılmasının ağa tarafından kontrolü, ağalığın otoritesini ve müesseseleşmesini perçinleyen faktörlerdir. Dolayısıyla bütün bu olumsuz faktörler toplumun dışarıya açılıp farklılaşmasını ve bütünleşmesini engellemektedir. Kapitalist ilişkilere geçilememesinin büyük bir nedeni, artık ürünün çok az olmasıdır.

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki, doğudaki ağalık rejiminde «artık ürün», dolayısıyla birikim çok elverişsizdir. Hala ortaçağ teknikleriyle tarım yapılması, gübreleme, sulama olanaklarından yararlanılamaması, içme suyu ve ısınma olanaklarının çok ilkel durumda bulunması da bu birikimi engellemektedir.

Feodal ilişkilerden kapitalist ilişkilere geçmek için tarımsal makineleşme ve onun gerektirdiği teknik bilgi şarttır. Fakat makineleşme ile birlikte çok büyük kütle tarım sektörünün dışında kalmakta ve şehre akın etmekte, orada ise bu nüfusu istihdam edebilecek sınai yatırım olmadığı için, ister istemez bu çelişkinin içine girilmektedir. Bu çelişki aynı zamanda bir kısır döngüdür.

Batıda da ağa vardır. Fakat bu ağalar, traktör, pulluk, biçerdöver, mibzer gibi modern tarım araçlarından yararlanıp, tarım kredilerini kontrol ederek ve hükümetin fiyat politikasını etkileyebilecek derecede baskı grubu olarak, geniş ölçüde birikim yapmışlar ve kapitalist işletmeler kurup, bu ilişkileri deniz aşırı seviyede geliştirmeye başlamışlardır.

Büyük ticari ve endüstriyel merkezlerden uzak olan, haberleşme ve ulaştırma araçlarından yararlanamayan toplumların dışarı açılması, dış faktörlerle bütünleşmesi ve farklılaşması, anonim ilişkiler kurması çok yavaş olmaktadır.

Doğudaki feodal, sömürüyü tek başına sürdürememiş, Batıdaki egemen sınıflarla bütünleşebildiği ölçüde bu işi başarmıştır. Çünkü emperyalizm, ilişkilerini ilk önce Batıdaki egemen sınıflarla kurmuş ve geliştirmiştir. Osmanlı, batı kapitalizmine açılırken, yine kendi çıkarları gereği, Batıdaki egemen sınıfları, bu arada Rum ve Ermeni azınlığını kullanmıştır. Doğudaki feodal ise, bu sömürü ilişkilerine doğrudan doğruya değil, Batıdaki egemen sınıflar kanalı ile, yani onlarla bütünleşerek yapmışlardır. İşte Doğulu ve Batılı egemen sınıfların bu koalisyonu sermaye hareketlerinin daima Doğu Anadolu'dan, Batı Anadolu'ya doğru olması sonucunu doğurmuştur. ... Kısaca, Doğuda kazanılan, Batıda yatırılmakta ve harcanmaktadır.

Tarihsel gelişme feodal ilişkilerden sonra kapitalist ilişkilerin geleceğini göstermektedir. Roma İmparatorluğunun yıkılmasıyla birlikte feodal devletler kurulmuş, feodal üretim ilişkileri ve feodal ticari ilişkiler belirmiş; fakat feodalizmin iç çelişkileri, Amerika'nın, barutun, pusulanın keşfi gibi teknolojik gelişmelerle diyalog haline gelerek kapitalist ilişkilere dönüşümü başlatmış; burjuvazi büyük bir kuvvet olarak belirmiştir. Başlangıçta, tamamen ticarete dayanan burjuvazi, buhar ve motor gücünün sanayiye uygulanması ile sanayi devrimini yaratmış ve büyük bir sosyal sınıf haline gelmiştir. Bu şekilde oluşan yeni üretim ilişkileri kendi üst yapı kurumlarını da yaratmakta gecikmemiş toprak sahipleriyle köylü arasında tamamen kişisel bağlara dayanan feodal hukuk ve öteki üst yapı kurumları tasfiye edilerek, köylünün, ticaretin ve sermaye hareketlerinin serbestisine dayanan yeni bir hukuk, yani kapitalist hukuk ve üst yapı kurumları gelmiştir. Bu bakımdan biz, genel tarihsel gelişime uyararak, feodal ilişkilerden sonra kapitalist ilişkilerin geleceğini düşünüyoruz. Fakat üretim biçimlerinin birbirlerini takip etmesi şart olmayıp bir atlama da mümkündür. Bunu ekonomik ve toplumsal koşullar tayin eder. ... Osmanlı İmparatorluğunun ekonomik ve toplumsal oluşumunu açıklayabilmek için Avrupa'daki bütün ekonomik ve toplumsal oluşumların Osmanlı İmparatorluğundaki karşılıklarını aramak büyük bir zarurettir.

NÜFUS ARTIŞI VE TOPRAK MÜLKİYETİ İLİŞKİLERİ

NÜFUS ARTIŞI VE TEMELDEKİ KAVGAYI GİZLEME ÇABALARI

Gelir dağılımındaki dengesizlik, sosyal sınıflar arasındaki keskinlik, insan ilişkilerinde görülen anonimleşmemiş durumlar, hep bu toprak mülkiyeti dengesizliğine göre biçimlenen oluşumlardır. Öte yandan din, eğitim, aile, siyaset, demokrasi gibi üst yapı kurumları da bu yapıya göre belirlenip, ona göre fonksiyonel bir karakter göstermektedir. ... Çünkü, nüfus artışıyla birlikte toprak, yayla, iş, geçim sağlayabilmek gibi istekler de büyük bir dinamizm kazanmaktadır. Toprak, yayla ve iş istekleri şimdilik devlete yönelik olsa da, dönüp dolaşıp toprağı kontrol edenlere yöneleceği şüphesizdir. Doğu Anadolu'da feodal yapıyı, yani statükoyu parçalayacak tek unsur nüfus artışı ve bu oluşumun tarımdaki makineleşme ile çok dinamik bir kimliğe bürünmesidir. ... Öte yandan, normal bir şehirleşme olayı olmadığı, yani tamamen demografik bir yığılma olup bu yığılma fonksiyonel bir duruma getirilmediği, şehirleşme ile birlikte sanayileşme ve tarımda modernleşme olamadığı için, feodal yapıya dayanan statüko er geç parçalanacaktır. İşte geniş toprakları ve buna paralel olarak geniş halk yığınlarını kontrol eden kişiler temeldeki bu gelişmeyi çok iyi gördüklerinden bu sorunu gizleyebilmek ve halkın bu konuda bilinçlenmesini önlemek için hem baskı yapmakta, hem de kamu oyunun dikkatini başka ve ana sorunun çok dışındaki alanlara doğru kanalizetmeye çalışmaktadırlar.

FEODALİTEDEN DEREBEYLİĞİNE GEÇİŞ SÜRECİ

Temeldeki ana sorunu gizleyen faktörlerden biri, çeşitli tarikat ve mezhep gruplarının, din ve irticain fikri çatışma alanına sokulmasıdır. Bunun yanında milliyetçilik anlayışının yeni fikirlere, özellikle devrimci fikirlere kapalı olduğu iddiasıyla büyük toprak sahipleri Kürt milliyetçiliğini ana çelişkiyi gizleyebilecek bir etken olarak da kullanmak isterler. Örneğin "Milliyetçi adamın kendi ağasını ve şeyhini sevmesi gerekliliğini" savundukları gibi.

DOĞU MİTINGLERİNİN SINIFSA DİNAMİKLERİ

Ağustos 1967 ile Kasım 1967 tarihleri arasında, Doğu Anadolu'nun çeşitli yörelerinde yapılan, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun geri kalmışlığını protesto eden mitingler...

Topraksızlar veya çok az toprağı olanlarla hiçbir şeyi olmayanların yanında ağalar ve şeyhler gibi mülkiyet ilişkilerini kontrol eden kişiler de katılmışlar ve konuşmuşlardır. Birinci gruptakiler ağa ve şeyhlere ve bunlarla işbirliği yapan iktidarlara karşı çıktıkları halde ikinci gruptakiler, Kürt halkının ezilmişliğinden ve yüzyıllar boyunca geri bırakılmışlığından hareket etmiş, bu durumu yaratan merkezi otoriteye karşı çıkararak kamu oyunu dinamik tutmaya çalışmışlardır. ,

Baraj, su kanalları, yol, fabrika gibi alt yapı tesislerinin yapılması, arkasından haberleşme ve ulaştırma araçlarının yoğunlaşması ve bunların gerektirdiği teknik bilgilerin gelişmesi, toplumsal yapıda temele inen değişmeler meydana getirecek güçtedir. ... Feodalitenin Doğu Anadolu'da görülen bu şekli, ortaçağ Avrupa'sındaki feodaliteden de geridir. Çünkü o zaman köylü, yalnızca üretim ilişkileri yönünden senyöre bağlı idi. Dini işlerin yürütülmesinde ise, bağlı olduğu bir papaz vardı. Oysa Doğu Anadolu'daki feodalitede, toprakları kontrol eden kimsenin bir tarikat reisi veya bir şeyh olduğunu görmek gayet kolaydır. Mülkiyet ve üretim güçleriyle, dini fonksiyonların aynı ellerde toplanması, feodal toplum yapısının bile şeklini değiştirmiş ve ona teokratik bir kimlik vermiştir. Batı Anadolu'daki ağa, sadece mülkiyeti ve üretimi kontrol ettiği için ağadır. Mülkiyet ve dinin aynı ellerde toplanması Doğu Anadolu toplum yapısına özgü bir özelliktir. ... Alt yapı ile, bir üst yapı kurumu olan dinin birbirleriyle bu kadar sıkı bir ilişki içinde bulunduğu sistem az bulunur.

Ağaların hepsinin de mitinglere katıldığını söylemek yanlış olur. Bir kısım ağalar, özellikle mevcut toplum yapısı içinde «kontrol edenlerin» rolünü çok iyi kavrayanlar, mitinglere şiddetle karşı çıkmışlar, Doğu - Batı dengesizliğini bile kabul etmemiş, AP iktidarının Doğu politikasını övmüşlerdir.

"Doğu Anadolu'da kız ile erkek değil, toprakla toprak; sevgililer değil, köy ile köy evlenir." ... Ağa veya ağalar mülkiyetlerini parçalamamak için, çocuklarını başkalarıyla evlendirmemekte, araya yabancıları sokmamaktadırlar.

Behice Boran'ın üzerinde durduğu ve modernleşme olarak belirttiği gibi olay, aslında bir modernleşme olmayıp, modernleşmeyi ve endüstrileşmeyi engelleyen en dinamik faktörlerden biridir. ... Kontrol edenler (senyörler) kontrol edilenler (köylüler) yanında orta sınıfı meydana getirip şehirlerde otururlar, ticaret ve sanayi ile uğraşırlar. Şehirlerdeki bu ekonomik ilişkiler feodal olmaktan çok ileri olup, kapitalizm öncesi ilişkilerdir. Şehirlerdeki lonca örgütünün gelişmesi bunun en önemli belirtisidir. Zaten Avrupa'da feodal üretimden kapitalist üretime geçişte, daha çok, şehirlerdeki bu gelişimin kırsal alanları daha fazla etki altına alması rol oynamıştır. Şehirlerin hızla gelişimi endüstri ve ticaret faaliyetlerini geliştirmiş, feodalitenin en

kuvvetli olduğu devirlerde fonksiyonsuz kalan kralların, yeni gelişen bu sınıfla işbirliği yapmasıyla, merkezi otorite kuvvetlenmiş, bütün bu oluşumlar karşısında feodal beyler zayıflamış ve hızla gelişen şehirler kırsal alanlarla tamamen bütünleşerek burjuva devrimini yaratmışlardır.

Ağanın küçük yerleşme birimlerinden büyük yerleşme birimlerine doğru olan bu hareketi onları başka olanaklarla da karşı karşıya getirmekte, (banka, kredi) önceden sadece toprağı kontrol eden ağalar, bu sefer toprakla birlikte banka ve kredi olanaklarını da kontrol etmektedirler.

Ağaların köylerden şehirlere doğru kayışları, hele bir takım siyasi fonksiyonları da benimsemeleri, onların sosyal güvenliği sağlama rollerine daha geniş olanaklar kazandırmaktadır.

Bu bakımdan, ağaların köylerden şehirlere doğru hareketi, bir modernleşme değil, tersine, normal gelişimi feodal ilişkiler çerçevesi içinde eriterek durduran ters bir oluşumun meydana gelmesine ve çelişkilerin daha da keskinleşmesine sebep olan bir olaydır. Dolayısıyla bu süreç içinde, kırsal alanların feodal ilişkileri şehirleri daima etkileri altına aldıklarından, şehirleşen ve kasabalanan köylerden çok, köyleşen kasaba ve şehirlerden söz etmek, toplumsal ilişkiler yönünden daha doğrudur. ... Şehirlerde oturan ağa aileleri için önemli olan, artık, toprağın kendisi değil, getireceğı gelirdir.

ÖZET

Doğu Anadolu'da nüfus 6 milyona yakın olup Türkiye nüfusunun % 18.8'ini meydana getirir. Bölgenin yüzölçümünün Türkiye içindeki oranı % 30 olup km² ye 27 kişi düşmektedir.

Doğu Anadolu'da çiftçi ailelerin % 38'i topraksızdır. Urfa, Mardin, Gaziantep ve Diyarbakır illerinin meydana getirdiğı bölgede bu % 45'tir.

Topraksızların durumu ve toprak dağılışındaki bu dengesizlik Doğu Anadolu toplumunun temel toplumsal yapı çelişkilerinin en önemlisidir.

Doğu Anadolu'daki bu arazi tasarruf şekli, geniş ölçüde Osmanlılardan gelmektedir. Bölgedeki araziler daha ziyade «Yurtluk» ve «Ocaklık» adı altında, devlete sadık kalmaları karşılığında *Ekrad Beylerine*, yani Kürt beylerine verilmiştir. ... Yurtluk ve Ocaklık adı altında Kürt Beylerine verilen bu topraklar, Osmanlı toprak sisteminin, yani timar sisteminin dışında tutulmuş, babadan oğula geçen bir mülkiyet sistemi getirilmiştir. Mülkiyet ilişkilerinin bu feodal karakteri yine Yavuz Sultan Selim devrinden başlayarak, «Şeyhlik» gibi üst yapı kurumları ile bütünleşme olanağı bulup temel çelişkilerin açıklığı kavuşmasını önlemiştir.

Hızlı nüfus artışı ve traktörleşmenin köylerden şehirlere doğru ittiğı bu nüfus, bu kadar elverişsiz sanayileşme olanakları karşısında istihdam olunamayacağı için statüko zorlanacaktır. İşte, bu oluşumu yakından sezinlemeye başlayan egemen çevreler mülkiyet ve üretim ilişkilerini artık zora ve baskıya dayanarak kontrol etmeye başlamışlardır. Her ağanın gayri resmi bir ordusu vardır ve silahlıdır. ... Böylece feodalitenin bünyesinde mevcut olan hukuksallık ve meşruluk kaybolup, derebeyliği başlamaktadır.

BÖLÜM III. DOĞU ANADOLU'DA FARKLI YAPISAL GELİŞMELER

ERZURUM VE KARSTAKİ YAPISAL ZITLIKLAR İLERİCİLİK VE GERİCİLİK KAVRAMLARI

1924 Anayasasının 75. maddesinde “ ... Asayiş ve umumi muâşeret adabına ve kanunlar hükümlerine aykırı bulunmamak üzere her türlü dini ayin yapılması serbesttir” denilmektedir. Bu durum, 1961 Anayasasında daha teminatlı bir şekilde formüle edilmiştir: “... Kimse devletin sosyal, iktisadi, siyasi, temel düzenini kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasi veya şahsi çıkar veya nüfus sağlama amacıyla, her ne suretle olursa olsun dini veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez veya kötüye kullanamaz.”

Bunlar Anayasadaki hükümlerdir. Fakat, toplumsal yapı, hiç bir zaman bu hükümlerle bütünleşmemiş, Anayasa maddelerinin daima gerisinde kalmıştır. Öte yandan toplum yapısını Anayasa hükümleriyle bütünleştirecek yapısal değişimler yapılmadığı için, toplumun kendi dinamikleri ve bu dinamiklerin işleyişi parlamenter kanunların varlığını hiçe saymış ve onlardan daima ağır basmıştır. ... O halde Türkiye'nin sorunları, Anayasa, kanun, idari tedbir olarak getirilen çeşitli yasaklamalarla ve hukuksal kurumların aracılığı ile çözümlenemez. Önemli olan toplumsal yapıya esas şeklini veren ekonomik ve toplumsal dinamiklerle hukuksal kurumlar arasında bir bağ kurmaktır, Bu bağ kurulamadığı sürece, toplumumuzun sorunlarını, bu arada laiklik sorununu da çözmek olanağı yoktur.

Şu şaşmaz, sosyolojik gerçeği hiç bir zaman gözden uzak tutmamak gerekir: Laiklik belirli bir toplumun ve bu toplumdaki üretim ilişkilerinin sonucu olarak ortaya çıkan bir üst yapı kurumudur. Bu, endüstri toplumudur. Batıda feodal yapı parçalanıp ticari ilişkilerin gelişmesi ile kilisenin değeri azalmaya başlamış 18. yüzyıl sonu ile 19. yüzyıl ortalarında yapılan burjuva devrimleriyle de kilisenin toplum hayatı üzerindeki ezici etkisi tamamen ortadan kalkmıştır. O halde laikleşme endüstrileşme hareketleri ile at başı gitmekte, laiklik endüstri toplumunun ve onun üretim ilişkilerinin ortaya çıkardığı bir üst yapı kurumu olarak belirlemektedir. Türkiye'deki durum ise, böyle bir gelişim çizgisinin dışına düşmekte ve zıtlaşmaktadır.

Devrim, herhangi bir toplumda, mülkiyet ve üretim ilişkilerin de halk yararına yapısal değişimler yapmak ve herhangi bir iktidarın dayandığı meşruiyet kavramını değiştirmektedir. 1923 devrimi bunlardan sadece ikincisini yaptı. Üretim ilişkilerinde Osmanlı rejimi ile Cumhuriyet rejimi arasında en ufak bir değişiklik olmadığı halde, aslında üretim ilişkilerine göre şekillenmesi gereken bir üst yapı kurumu, köklü bir değişikliğe uğradı. ... Dinde görülen ve toplum hayatının tamamını kapsayan laikleşme bir devrim idi. Fakat bu devrim kendisini temellendirecek ve sağlamlaştıracak üretim ilişkilerindeki yapısal değişimlerin bir sonucu olmadığı için büyük toplumsal bunalım ve patlamaların da meydana gelmesini engelleyemedi. ... Cumhuriyetin kuruluşundan zamanımıza kadar gelen devrede bütün siyasal iktidarlar aydın din adamı yetiştirmek sloganı ile hareket edip imam - hatip okullarının açılmasına hız vermişlerdir. Oysa, temeldeki ana çelişkiler devam ettiği sürece aydın din adamı yetiştirmek bir faraziye den öteye geçemez.

Cumhuriyetten sonra merkezi otoriteye karşı girilen isyanlarda, isyanların sonucu olan sürgünlerde hep dini sloganlar kullanılmıştır. Fakat bu dini sloganların arkasında, emperyalizmin ekonomik ve siyasal çıkarlarını görmek gayet kolaydır. Bu bakımdan 1925'de

Şeyh Sait'e, Genç'de silahını patlatmasından 3 - 5 gün sonra İngiliz silah fabrikalarının kataloglarının gelmesi çok anlamlı ve üzerinde uzun uzun düşünülmesi gereken bir olaydır.

Bu temel toplumsal yapı çelişkileri, geniş halk yığınlarının yararına devrime dönüşüncüye kadar bu oyunlar da devam edecektir. Fakat egemen sınıflar, bu temel çelişkileri gizlemek için din ve irticai toplumsal çatışma alanına sokup kamu oyunun dikkatini bu tarafa çevirmekte ve egemen durumlarını yine sürdürmek istemektedirler. ... Devrimci bir aksiyonda temeldeki ana çelişkiyi her zaman açıklığa kavuşturmak, tek tek meydana gelen olayları daima temel çelişkilere bağlamak, hele kamu oyunun dikkatini başka yönler kanalize edecek her türlü çatışmalardan uzak kalmak gerekir. Bir kere bu gün, toplumumuzda gericiliğe verilen anlam çok yanıltıcıdır. Gericilik hep dinde, dini faaliyetlerde arandığı için mücadele hedeflerinin ortaya konulması da yanıltıcı olmuştur. Gericilik ve ilericilik şimdiye kadar olduğu gibi dine ve dini faaliyetlere değil, mülkiyet ve üretim ilişkilerinde benimsenen davranışlara bağlıdır. Üretim ilişkilerinde halk yararına yapısal değişimler yapılmasını kabul eden ve bunun mücadelesini yapan kişi ilericidir, etmeyen ise gericidir. Yoksa bir insan dini görevlerini yerine getirdiği ve hatta dini sloganları kullanarak vatandaşı istismar ettiği, şeriat devleti istediği için gerici değildir. Çünkü bu dini sloganlar, hiç bir zaman ekonomik ve siyasal çıkarlardan bağımsız olmayıp onların gereği olduğu için ortaya çıkmaktadır. Ve yine egemen sınıflar tarafından dinamik tutulmaktadır.

Yalnız temel toplumsal yapı çelişkilerinin devrime dönüştürülmesini isteyenler ve bunun mücadelesini yapanlar ilericidir.

Bütün bu oluşum içinde dinin oynadığı rol, çok etkili ve geniş bir üst yapı kurumu olarak, statükonun değişimini engelleyip, egemen sınıfların saltanatlarına devam etmelerini sağlamaktadır. ... Bu bakımdan, esas ilericilik, esas toplumculuk, hacı ile, hoca ile, imam ile, gazete yazarı ile değil, onların da ipini elinde bulunduran sermayedar sınıflarla ve bu egemen sınıfların ideolojisini gerçekleştirmeye çalışan her çeşit bürokrat ve yönetici kadrolara karşı yapılan mücadeledir. ... Aksi halde üretim ilişkilerinde yapısal değişiklikler yapmadan laikleşmenin kök salacağına inanmak ve bunun mücadelesini yapmak temelsiz ve havada kalır. ... Kökü Osmanlı toplum yapısının derinliklerine uzanan, 1923'de yeni bir kılıfa girerek zamanımıza kadar gelen, köklü yapısal değişimlere bağlanamadığı sürece daha da devam edecek olan bir olaydır. Çünkü laiklik, feodal kalıntıları hala bünyesinde taşıyan toplumların değil, temel çelişkilerini devrime dönüştürmüş endüstri toplumlarının ürünüdür. Bu, Mustafa Kemal'i ve onun devrimini inkar eden bir görüş değil, tersine, onun çağdaş düşünce akımlarıyla diyalog haline getirilerek tamamlanmasını dile getiren bir özlemdir.

Erzurum'un Tutuculuğu - Kars'ın İlericiliği

Erzurum, Osmanlı İmparatorluğundan beri üretici fonksiyonlarından çok toplama ve dağıtma fonksiyonlarının geliştiği bir şehirdir. ... Toplama ve dağıtma fonksiyonlarının gereği olarak meydana gelen bu aracı sınıf ise, çıkarları bakımından gerici bir çizgide bulunmaktadır. Erzurum'daki toptancı tüccar mülkiyet ve üretim ilişkilerinden dolayı elinde tuttuğu ve kontrol ettiği bu çıkarları devam ettirmek için başlıca iki faktörü dinamik tutmak için büyük çaba göstermektedir. Bunlardan biri din, öteki ise komünizmle mücadele sloganıdır.

Kars, Erzurum gibi toplama ve dağıtma fonksiyonlarının geliştiği bir şehir değildir. Gerçi Kars'ta da Erzurum gibi üretici fonksiyonlar gelişmemiştir. ... Kars'taki yerli halk, Erzurum'daki gibi

homojen değil, heterojendir. Türk, Kürt, Çerkez, Malakan, gibi etnik gruplara; Alevi, Sünni gibi mezhep gruplarına mensup kişi ve aileler bir arada yaşamak zorundadır. Bu birlikte yaşama zorunluluğu, etnik gruplar ve mezhep grupları arasında her şeyden önce, tolerans fikrinin yayılmasına sebep olmuştur.

İlericilik ve gericilik, tamamen mülkiyet ve üretim ilişkilerinde beliren davranışlara bağlıdır. Bu ilişkilerin geniş halk yığınları yararına değiştirilmesini istemeyen hiç bir fikir ve hareket ilerici değildir. Örneğin herhangi bir yerde kültürel hayatı geliştirmek için üniversite açmak hiç bir anlamı olmayan bir olaydır.

GEÇİŞ HALİNDEKİ BİR TOPLUM: GÖÇEBE ALİKAN AŞİRETİ

Göçebe Alikan Aşireti Van Gölü çevresiyle Mardin ovası arasında hareket eden aşiretlerin en büyüklerinden biridir.

Nüfusun hızlı artışı, artan nüfusun yeni yeni toprak isteği, toprağı kontrol edenlerin sayısının artışı, İran, Irak ve Suriye sınırlarının göçebe hareketlerine karşı tamamen kapatılması, hem aşiretin hareket ettiği alanı daraltmış hem de toprağın değerini ve fiyatını artırmıştır. Böylece geleneksel durumda, elini kolunu sallayarak yayladan yaylaya istediği gibi dolaşan aşiret, yeni durumda istediği zaman istediği yere gidemediği gibi, çevrede toprağı kontrol edenlerin sayısı durmadan arttığı için, gideceği, konaklayacağı araziyi kiralamak zorunda kalmaktadır.

Daha çok kan bağı ile birbirlerine bağlı bir aşireti politik bir birlik olarak da ele almak mümkündür. En küçük birim olan çadır, daha sonra zoma, kabile, aşiret, ulu kişi gibi basamaklar aynı zamanda siyasal bir kademelenmeyi göstermektedir. Ancak, esas siyasal birlik kabile ve aşirettir. ... Zoma ne kabiledir ne de aşiret, sadece, aşiret içinde bulunan çeşitli kabilelerden ailelerin yan yana geldikleri bir yerleşme birimidir. Önceleri sadece kabileler bir yerleşme birimi meydana getirirken, şimdi aşiret içinde çeşitli kabilelerde bir takım aileler yan yana gelerek bir yerleşme birimi meydana getirmektedir.

Bu toplumsal müesseselerden biri de "çerçi" dir. ... Çerçi, hayvanlarıyla birlikte çadırlara kadar gelmekte, ufak tefek mallarını (çay, şeker, incik boncuk vs.) göçebenin yün ve peyniri ile trampa etmektedir. ... Tüccar ve göçebeler arasındaki ilişki, tamamen borçlanma ve faize dayanmakta ve bu ilişki tüccar lehine işlemektedir. Çünkü tüccar bu ilişkiler sonunda, toplumun dışarı açılmasında tampon bir görev benimsediği gibi, göçebelerin fazla üretimini bu ilişkiler sonunda kendisine geçirmekte ve bunu paraya çevirerek birikim yapmaktadır.

Erkek evladın babasından öğrendiği ve babasının evladına öğrettiği biricik sanat ve faaliyet çobanlıktır. ... Gittikçe artan dış ekonomik ve sosyal baskılar, kira bedellerinin gittikçe artması aşiret hayatını zorlaştırmış, bu zorluklar onu yerleşmeye doğru itmiştir.... Bütün bu süreç içinde yenileşen aşiret geleneksel değerlerinden sıyrılarak, hareket ettiği alana hakim olan daha modern değerleri bulmak ve benimsemek zorunda kalmıştır. Şimdilik bunlardan göze çarpan en önemli iki tanesi, askerlik yapmak ve Türkçe öğrenmektir.

Göçebe Kürt aşiretlerinde, hakim olan dil Kürtçe'dir. Aşiret yüzde yüz Kürtçe konuşur. Türkçe bilenlerin oranı ise %20 -25 kadardır. Artan ilişkilerini daha sağlam bir şekilde yapması için didinen, özellikle mahalli idarelerle ve devletle daha yakın ilişkiler kurmaya çalışan aşiret üyeleri Türkçe öğrenmenin zarurefine inanmışlardır. Bu onların okul gibi resmi bir takım

müesseseleri kolaylıkla kabul etmelerini sağladığı gibi “askerlik yapıp adam olmak” eğilimini de artırmıştır. Önceden askere gitmemek için kıyı köşe kaçanlar şimdi büyük bir memnuniyetle askere, gitmektedir.

Ziya Gökalp ... “Bir kısım Kürtleri, göçebe kalmağa yerleşik aşiret yahut ağa köyü halinde yaşamağa sevk eden en büyük amillerden biri de askerliktir. Çünkü bu vaziyetlerde kaldıkça, asker firarisi olarak kendi obalarında kalıp köylerinde yaşayabiliyorlar, halbuki ahali köyleri haline gelince, firari olarak yaşayamazlar. Hükümetin gayesi ise bütün bu halkları ahali köyleri haline getirmektir. Bu havaliye ait kanunları o şekilde yapmalı ki bütün bu iptidai teşkilatların ahali köyleri haline gelmeleri mümkün olabilsin.”

SOSYAL DEĞİŞMEDE GÖZLENEBİLECEK BAZI OLUŞUMLAR

Göçebe aşiretlerin insanları ile şehir ve köy halklarının ilişkileri gayet dar olmuştur. Öte yandan, bu iki grup arasında zamanla beliren etnik kast bu ilişkileri daha çok sınırlandırmıştır. Bunun için, İslam dininin yanlış yorumundan meydana gelen ve özellikle de kasaba ve şehirlere hakim olan, ezici etkileri göçebe aşiretlerde görmek mümkün değildir. Burada toplumun kanun ve kuralları hiç bir zaman dini olmayıp, doğrudan doğruya insanın tabiatla olan ilişkilerinden ve toprağı kullanma ve topraktan faydalanma tarzlarından doğmaktadır. Daima tabiatın güçlükleriyle karşı karşıya olan göçebe, onu en üstün bir şekilde değerlendirmeyi aramakta ve bulmaktadır. Bu bakımdan, bizzat iktisadi faaliyetler ve mülkiyet ilişkileri göçebenin laik olması sonucunu doğurmakta ve bu laik özellikler göçebe ahlakının ve karakterinin teşekkülünde büyük rol oynamaktadır. Burada göçebenin laik olmasından dini değerlerine bağlı olmadığı ve sahip çıkmadığı anlamı çıkarılmamalıdır. Yine beş vakit namazını kılan, Hicaz'a gidip gelen Kuran-ı Kerim okuyan kimseler vardır. Fakat din hiç bir zaman insanlar arası ilişkilerde bir baskı aracı değildir. Örneğin, toplum, göçebeliğin yapısal karakterinden dolayı bir mabet yaratmadığı gibi dini görevleri yerine getirecek bir kişiye de ihtiyaç duymamıştır. ... Göçebe Alikan aşiretinde din yalnız prensip olarak kabul edilmiş olup, hiç bir zaman toplumun siyasal ve ekonomik yapısını, en küçük birimlerini, ayrıntıları ile düzenleyecek hükümler koymamıştır.

Fakat, yukarıda sayılan sebepler ile göçebe Alikan Aşireti toprağa yerleşmeye başladığı andan itibaren, bu pozitif değerlerini kaybedip çevrenin negatif değerlerini benimsemektedir. Özellikle kadının kapanması, hacılara ve hocalara karşı büyük bir sempati duyulmaya başlanması ve bunların söz sahibi kimseler haline gelmeleri, ibadetle daha fazla vakit öldürülerek tembel ve miskin kişiler haline gelmesi, bu olayla birlikte başlamaktadır. ... Göçebelik ilkel bir yaşlıma şeklidir, göçebenin tarihi ve medeniyeti yoktur. Medeniyet toprağa yerleşme sonunda meydana gelen bir olaydır. Göçebelerin de toprağa yerleşmeleri ve daha ileri bir organizasyon seviyesine ulaşmaları şarttır. İktisadi gelişmenin meydana gelmesi ve hızlandırılması bakımından laik toplum koşulları daha elverişlidir. ... Dolayısıyla topluluk toprağa yerleşerek üstün bir değer kazanmakta ve daha ileri bir organizasyon kurmaya çalışmakta, fakat geleneksel durumdaki bazı politik değerleri de kaybedip, daha ileri bir organizasyonun negatif değerlerini benimsemektedir.

Göçebe Alikan Aşiretinin toprağa yerleşmesi sürecinde beliren ikinci olay, kadının toplumsal statüsünden çok şey kaybetmesidir. Göçebe aşiretlerde kadın çok çalışır, aile içi ekonomik ve sosyal iş bölümünde kadına düşen görevler çok ağırdır. Ailenin bütün yükü hemen hemen kadının omuzları üzerindedir. Çobanlık hariç, bütün işler kadın tarafından yapılmaktadır. Fakat

kadının çok çalışması, hiç bir zaman toplum içinde erkek tarafından ezildiği anlamına gelmemelidir. Kadın, gerek toplumsal ilişkilerde, gerek aile içi ilişkilerde erkek kadar söz sahibidir. Çeşitli olaylar hakkında görüşlerini bildirir, kararlara katılır, hatta bazı ailelerde son kararı kadınlar verir. ... Aile içi ekonomik ve sosyal iş bölümünün, yani erkeğin ve kadının neler yapması gerektiğinin kesin olarak ayrıldığı toplumlarda, kadın ve erkek arasında statü bakımından bir eşitlik de temin edilmiştir. Aksi takdirde, kadın erkek tarafından daima ezilmiştir.

Fakat çeşitli zorluklar karşısında aşiretin toprağa yerleşmeye mecbur kalmasıyla birlikte, kadın da yukarıda belirtilmeye çalışılan, üstün statüsünü kaybedip, aile içinde yalnız çocukların anası olan, fonksiyonsuz bir kişi haline gelmektedir. ... Yerleştiği çevre ile ilişkisini artırmaya çalışan göçebe, yavaş yavaş kendi pozitif değerlerini kaybedip çevrenin negatif değerlerini benimsemektedir. Çünkü çevrede kadın kapalıdır, kadın söz sahibi değildir, alış veriş yapamaz, evinde oturur yalnız çocuklarıyla meşgul olur.

Sosyal değişme süreci içinde yeniliklere karşı koyan başlıca faktör, köylünün çeşitli problemler karşısında gücünün sınırlı olduğuna inanmasıdır. "Bu benim harcim değil, bunu ben yapamam" diyerek çeşitli meselelerden geri kalır. Bu bakımdan köylü tabiata bağlı bir insan tipini karakterize eder, onun tabiattaki kuvvetlere ve sabra bağlı bu görüşleri, iktisadi gelişmeyi geniş ölçüde engellemektedir.

Göçebe her şeyden önce cesur ve savaşçıdır. Özgürlük aşığıdır. Başkalarının özgürlüğüne müdahalesini hiç kabul etmez, fakat başka aşiretleri kendi bünyesi içine alıp onları kendine bağlı bir hale getirebilir. ... Oysa göçebe aşiretler toprağa yerleşmeye başladıkları andan itibaren bu pozitif değerlerini de kaybedip çevrenin değerlerini kabul edici bir hale geliyorlar ve kendi değerlerini çevreye kabul ettirecekleri yerde çevrenin değerlerine bağlı oluyorlar.

Ünlü Fransız düşünürü Voltaire, Türkler hakkında şöyle diyor: "Türkler asil ve cengaver bir millettir. Her gittikleri yerde üstün kahramanlıklar göstererek imparatorlukları dağıtıp parçalamışlar, kendi topraklarına katmışlar, imparatorları dize getirmişlerdir. Fakat at üzerinde ve harpte hünerli olan bu millet ilim ve sanatta, teknikte ve sosyal hayatta hiç de ileri değil. Askerlik sahasında daima kendi düşüncelerini başkalarına kabul ettiren bu kimseler, diğer sahalarda hiç bir yaratıcılık gösteremeyip kolayca başkalarına tabi olmuşlar ve başkalarının yaptıklarını kabul etmişlerdir."

TOPRAK MÜLKİYETİ ÇELİŞKİSİNİN KESKİNLEŞMESİ: URFA

Kemalettin Gazezoğlu şöyle diyor: "Urfa, toprak mülkiyeti tasarrufu konusunda büyük özellikler taşıyan bir ildir. ... Ağalar, iki bölümde toplanabilir. 1) Miras yolu ile iktisap edilmiş veya bedeli karşılığı satın alınmış arazilerin sahibi olan ağalar, 2) Devletin özel mülkiyetinde veya tutum ve tasarrufunda bulunan geniş araziye türlü yollarla ele geçirmiş gayri meşru iktisap ağaları. ... İcabında Kaymakamın bir kararı ile binlerce hatta on binlerce dekarlık köyler, arazisi ve üzerinde çalışanlarla beraber el değiştirir.

Fikret Otyam ... "Bu bölgede 50.000 - 70.000 dönüm toprağı olan kişiye büyük, 20.000 - 30.000 dönüm toprağı olan kişiye orta, 10.000 dönüm toprağı olan kişiye küçük, 5.000 dönüm toprağı bulunan köylülere de fakir ağa gözüyle bakılıyor. İmtiyazsız sınıfsız bir yana bırakalım, yağmalanmış topraklar üzerinde bulunan topraksız köylü ise %90."

KAÇAKÇILIĞIN TAMPON ROLÜ: KİLİS – NUSAYBİN – DOĞU BAYAZIT – POSOF vs

Sınır kasabalarında görülen en ilginç olay, kaçakçılığın büyük, bir hızla ve bilinçli bir şekilde devam etmesidir. Kaçakçılık, gelişigüzel bir olay olmayıp sınıfsal temellere oturmaktadır.

Sınır baştan başa mayınlanmadan önce, herkes iyi kötü kaçakçılık yapıyor ve geçimini sağlıyordu. Fakat sınır mayınlandıktan sonra, bu iş yani kaçakçılık, sadece birkaç kişinin imtiyazı haline geldi ve tamamen sınıfsal bir kimliğe büründü. ... Son 5-6 yıl zarfında, Kilis'te özel kişilere ait binalar büyük bir artış göstermektedir. Sınırların mayınlanıp kaçakçılığın bir kaç büyük patronun tekelinde kalmasından sonra büyük binaların birden bire çoğalması arasında büyük bir ilişki vardır. Çünkü, sınırların mayınlanmasından sonra, her taraftan değil, ancak bazı sınır kapılarında kaçakçılık yapma olanağı ortaya çıkmıştır. Bu sınır kapıları da ancak bürokrasiyle çok daha sıkı ilişkisi olan egemen çevreler kontrol etmeye başlamışlardır.

Suriye Hükümeti ise, 1966 yılında aldığı bir kararla Türklerin Suriye'deki topraklarına el koymuştur.

KAÇAKÇILIK VE EŞKIYALIK OLAYLARININ BÜTÜNLEŞMESİ

Sürüyü ilk toplayan Çelik Çetesidir. Bunun başında Samado denilen Abdüssamet Çelik bulunur. ... Sürü eğer Suriye'ye sevk edilecekse, o zaman Kurtalan ve Beşiri dolaylarında faaliyet gösteren Tilki Selim Çetesine devredilir. Yok eğer koyunlar Irak'a geçirilecekse o zaman Şırnak ve Pervari ilçeleri dolaylarında faaliyet gösteren Ceylan Çetesine teslim edilir.

Bütün bu çetelerin gerisinde, kaçakçılığı yöneten patronlar vardır. Sürülerin çeteler arasında el değiştirmesi, bu iddianın en önemli belgesidir. Dolayısıyla çeteleri, büyük patronların ayak işlerini gören adamlar olarak görmek daha normal bir açıklama biçimidir.

SONUÇ: DOĞU'DA ÜRETİM GÜÇLERİNİN VE ÜRETİM İLİŞKİLERİNİN BUGÜNKÜ DURUMU

Prof. İdris Küçükömer'in Türkiye'de feodalite yoktur şeklindeki görüşü doğru değildir ve Doğu Anadolu'nun toplumsal yapısı söz konusu olduğu zaman havada kalmaktadır. Prof. İdris Küçükömer'e göre, Türkiye'nin asıl hayvancılık bölgesi Doğu Anadolu'dur. Ve bu resmi ve gayri resmi yollardan Ortadoğu ülkelerinin ve Anadolu'nun öteki bölgelerinin et tüketimini geniş ölçüde karşılamaktadır. O halde Doğu Anadolu'dan mal çıkışı ve bunun karşılığında para girişi vardır. Ve bunlar artık feodal değil, kapitalist nitelikte ki birikim ve gelişmelerdir.

Kanımcıca 1940'dan sonra feodal yapı parçalanmaya başlamıştır. 1940'tan sonra Doğulu hakim sınıfın Batılı hakim sınıfla bütünleşerek birlikte sömürüye katılmaları da bu gerçeği doğrulamaktadır. Fakat, bölgede Batı'ya nazaran sermaye birikiminin az olması ve yaratılan birikimin özellikle Batı'ya kayması, feodal ilişkilerden kapitalist ilişkilere geçiş sürecini yavaşlatan bir faktör olarak belirmektedir.

Feodal ilişkilerden kapitalist üretime geçiş safhasında, feodal toplumun sosyal organizasyonları fonksiyonel gücünü kaybetmekle beraber, varlığını devam ettirmektedir.

BÖLÜM IV. **DİN ve ÜRETİM İLİŞKİLERİ**

Her dinsel görüş, belirli bir ekonomik aşamanın sonucudur. Örneğin, totemizm, toplayıcılık, balıkçılık ve avcılık gibi en ilkel üretim biçimlerinin; animizm, göçebe çobanlığının; natürizm ise, ilkel tarımın meydana getirdiği dini inançlardır. Bugün büyük bir hızla gelişen laikleşme hareketleri ise, kütle üretimine dayanan endüstri toplumlarının ortaya çıkardığı bir sosyal akımdır.

MEZHEPLERİN DOĞUŞ NEDENLERİ

Müslümanlıkta ilk zamanlar tam bir birlik vardır. Muhammed zamanında ortaya çıkan bütün anlaşmazlıklar onun tarafından halledilir, ayrı bir fikrin doğması önlenirdi. Muhammed'in ölümünden sonra ise, Hilafet konusunda ortaya çıkan çeşitli fikir ve görüş ayrılıkları yüzünden kanlı savaşlar bile olmuş, Şii ve Sünni mezhepler böyle doğmuştur.

Ekonomik ve sosyolojik açıdan mezhep ve tarikatların doğuşunun gerçek nedenleri şunlardır İslam imparatorluğunun gittikçe genişlemesi, pek çok yabancı ırk ve kültür grubunu içine alması demektir. Böylece, imparatorluğun genişleme süreci içinde bir çok yabancı kültür ve eski dinin kalıntıları da Müslümanlar arasına girmiş ve gelişme olanağı bulmuştur. Özellikle İran ve Hint kültürleri yeni mezheplerin doğuşunu yakından etkilemiştir. Öte yandan, hilafet hakkını ele geçirme konusunda izlenen siyasette mezhep farklılaşmasını öngörmüştür. Bu bakımdan, Devlet yönetimini ele geçirmek isteyenler, en uygun yol olarak mezhep kurmayı düşünmüşlerdir. O halde, mezhepler, bugünkü modern devletin bir çeşit siyasi partileridir. ... İmparatorluk içinde her şey din çerçevesi içinde düşünülmeye başlanmış, mezhep başkanları büyük bir otorite ve prestije sahip olmuşlardır.

Mezhep yolu ile, çalışmadan kazanç sağlamak kolay oluyordu. İnanan kişiler mezheplerinin başkanlarına Şeyh, Veli, İmam gibi adlar veriyor, ona canları ve malları ile hizmet ediyorlardı. Görüldüğü gibi, mezheplerin doğuşunda çıkar, siyaset ve bilgisizlik büyük rol oynamaktadır. Bugün faaliyet gösteren Nurculuk, Süleymanlılık gibi akımların temelinde de çıkar, bilgisizlik ve siyaset vardır.

ALEVİ - SÜNNİ ÇATIŞMALARININ BAŞLANGICI

Alevi-Sünni farklılaşmalarının tohumları, ilk olarak Ali zamanında atılmıştır. O zamanlar, Ali ile Muaviye, iktidar konusunda birbirleriyle mücadele halindeydiler. Mücadelenin cereyan ettiği 656 - 666 yılları arasında halk ikiye ayrılmıştı. ... Alevi, Kızılbaş, Bektaşî gibi adlar tamamen aynı anlama gelmektedir. Şii İran Alevilerine, Kızılbaş dağlık bölgelerde yaşayan Türkmen Alevilerine, Bektaşî de şehir Alevilerine verilen addır.

DOĞU ANADOLU'DA ALEVİ- SÜNNİ ÇATIŞMALAR VE MERKEZİ OTORİTE İLE İLİŞKİLERİ

Sünniler, amel ve ibadet bakımından dört mezhebe ayrılırlar: Hanefi, Şafii, Maliki, Hambeli. Bu mezheplerden Hanefi mezhebi, Türkler arasında çok yaygındır. Hatta bu mezhep, Osmanlı İmparatorluğunun resmi dini olmuştur.

HAMİDİYE ALAYLARI

Doğu Anadolu'da Ermeniler ve Kürtler ayrı ayrı yaşıyorlardı. Oysa milliyetçilik akımının gelişmesiyle, zaten köklü olan ve Türk toplumuna hiç bir yönü ile bağlı bulunmayan Ermeni

milliyetçiliği büyük bir gelişme göstermiştir. Ermeniler Doğu Anadolu'da Ermenistan adlı bir Devlet kurmak istiyorlardı. İşte, Sultan Abdülhamit Kürtlerin de böyle bir harekete girişmelerinden korkarak bunu engellemeye çalıştı. Tahrik edilecek ve yararlanılacak en önemli faktör mezhep çatışmaları ve aşiret yapısı idi. Nitekim Abdülhamit'te bunları görmekte gecikmedi ve bunları tahrike başladı. Doğu Anadolu'da 36 adet Hamidiye Alayı kurdu. ... Her Hamidiye alayı 1200 kişiden kuruluydu. Kumandanlarının bazıları okuma yazma bile bilmiyorlardı. Subayları, aşiretin ileri gelenleri, erleri, aşiret üyeleri idi.

ŞEYHLİK : BÜYÜK TOPRAK MÜLKİYETİNİ MEŞRULAŞTIRAN DİNSEL KURUM ŞEYHLİĞİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE MÜESSESELEŞMESİ

Tarikatın başında bulunan ve müritlerine yol gösteren kimselere "Şeyh" denir. İddialarına göre, Allah'ı bilme, tanıma, anlama ve Allah'a ulaşma kurallarını ancak onlar öğretebilirler.

Hicaz'dan, Mekke veya Medine'den hiç bir tasavvuf liderinin çıkmamış olmasına karşılık, bütün tasavvuf büyüklerinin İran, Pakistan ve Hindistan'dan çıkmaları tasavvufun İslami olmadığına delil teşkil etmiyor mu?

Tasavvufun ruhu geliştirmek ve kalbi temizlemek olduğu anlaşılınca onun bazı esaslara ve ayrı ayrı nizamlara bağlanmış şekli olan tarikatçılık da hemen hemen aynı amaçla kurulmuştur. Tarikatçılığa göre tarikatın büyüğü olan kimse, müridin manevi mürşidi, kalbi bir doktoru ve ruhi bir terbiyecisidir. Bir adamın manevi mürşit olması için halk üzerinde nüfuz ve tesir sahibi olması ve kalben irşat edeceği kimsenin kalbine tesir yapabilmesi ve böyle bir yetkiye sahip olması gerekir. Böyle bir yetkinin verilmesi ise, İslami görüş açısından incelendiği zaman, çok sakat olduğu ortaya çıkar. Çünkü İslam'da böyle bir yetkinin verilmesi söz konusu olsaydı, bütün mürşitlerin en büyüğü olan Hz. Muhammed'e verilmiş olması gerekirdi. ... Kuran'da, bir insanı başkasının manevi etkisi ile hakikati kabul etmeye davet eden tek ayet yoktur.

Tarikatçılar "Allah ile kul arasında vasıta olmak" iddialarını ispatlamak için şöyle derler: "Her insan Allah'ın rahmetine kavuşacak, tövbesi, duası ve öteki iyi işleri kabul olunacak, yani derdini Allah'a arz edecek durumda olmadığı için, kendine bunları temin edecek birisi lazımdır. Şeyhler , de Allah'ın sevdiği insanlar olduğu için bu işi onlar yaparlar."

Tarikatçılık ve şeyhlik, İslami bir müessese değildir. ... Dini duygulara ve dine çok değer veren halk, Allah'ı ve gerçeği öğrenebilmek için Kuran'ı okuyup anlayacağı yerde, şeyhlere inanmış, onlara kayıtsız şartsız teslim olarak sözlerinden dışarı çıkmamaya başlamıştır. Öte yandan, dünya nimetlerinden yoksun ve cahil olan halk, ümidini ahrete bağlamış ve ahrete ulaşabilmek için Şeyhe bir kat daha inanmıştır. ... Devlete karşı güveni olmayan veya devletten hiç bir yardım göremeyen halk, şeyhine ve tekkesinin dokunulmazlığına sığınarak, güvenliğini sağlamaya çalışmıştır. Zenginler, mallarını güvenlik altına almak için tekkelere vakıf yapmışlar, halk da şeyhin müridi olmak suretiyle, şeyhin ve tekkenin dokunulmazlığından yararlanarak, devletin taşra teşkilatının ve jandarmanın ezici etkilerinden korunmaya çalışmıştır.

Selçuklu ve Osmanlı sultanları şeyhlere büyük saygı göstermiş ve yardım etmişlerdir. II. Muradın Ankara dolaylarında faaliyet gösteren *Bayramiye Şeyhi* Hacı Bayram Veli'nin müritlerini vergiden muaf tutması ve bunu duyan halkın, Hacı Bayram Veli'nin müridi olmaya başlaması, şeyhliğin kudret kazanmasında önemli bir olaydır. ... Savaşlar din uğruna yapıldığı gibi,

şeyhülislamlik ve sadrazamlık mücadelelerinde de “Din elden gidiyor” sloganları ile cahil halk ve asker karşı karşıya getirilmiştir.

Şeyhleri, cahil halk karşısında güçlendiren, nüfuzlarını geliştiren faktörlerden biri de, keramet ve mucize meselesidir. Her şey hakkında birçok keramet uydurmakta, yalan yanlış bir çok şey söylenmekte ve bu oyunlarla halk aldatılıp şeyhlere bağlatılmaktadır. Ayrıca şeyhin bu keramet ve mucizeler sayesinde okumak, üflemek ve dua etmek suretiyle bir çok hastalığı da iyi ettiğine inanılmıştır. Bu ise, halkı, modern tıbbın gerekleriyle daima çatışma haline getirmiştir. Bütün bunların sonucu olarak halk, şeyhini memnun etmek ve onun kanalı ile cennete daha iyi ve emin bir şekilde kavuşmak için, çoluğunun çocuğunun nasibinden kesip, dışından tırnağından artırıp kazancının çoğunu şeyhin evine gönderir.

Şeyhlerin ve Dedelerin sosyal yapıya olan etki yeri hemen hemen aynı ise de, Dedeler, olumlu bazı fonksiyonları, özellikle dünyevi fonksiyonu da benimsemişlerdir. Bektaşî ve Alevilikte en yüksek makam “Çelebilik” tir. Çelebilikten sonra “Baba” gelir. Üçüncü makamın sahipleri olan dedeler ise, köy ve bölgelerin din ulularındır. Bunların hepsi de, peygamberler soyundan geldiklerine inanırlar. Dolayısıyla bunlar, verasetle babadan oğula geçen bir müessesedir. ... Köy içinde herhangi bir maddenin alınışı veya satılışı, servet derecesine göre değil, kura ile tayin edilir. Herkes payına düşene razı olur.

Hükümetten yakın bir ilgi göremeyen halk, kurtuluş yolunu yine şeyhine sığınmakta bulmuştur. Böylece, Cumhuriyetten önce yapılan din sömürücülüğü, Cumhuriyetten sonra gizli gizli yapılmaya başlanmış ve bu gizlilik içinde gelişmiştir. Sağlık örgütü ve doktor, halka götürülemediği için, halk yine şeyhin nefesinden şifa beklemeye başlamıştır.

DOĞU ANADOLU'DA TARİKATLAR VE MEDRESELER

12. ve 13. yüzyıllarda, İslamiyet'in çıkışından 6, 7 asır sonra bir çok tarikatlar çıkmıştır. Bu tarikatların belli başlıları şunlardır: Şazli, Kübrevi, Çeşti, Suhreverdi, Yeseviye, Bedevi, Rufai, Kadiri, Mevlevi ve Nakşibendi. ... Bunlardan Şazli, Kübrevi, Rufai, Mevlevi ve Nakşibendi genellikle yakın doğuda yayılma olanakları bulmuşlardır.

Doğu Anadolu'yu etkisi altına alan bu sahada yayılan tarikat Nakşibendi tarikatıdır. Bu tarikatın kurucusu Hicri 791 yılında Buhara'da doğmuş olan Şahı Nakşubend'dir. Asıl adı Bahaddin-i Nakşubendi olan bu zat Türk'tür.

Üzerinde durulması gereken önemli bir nokta da Sünni tarikatlardaki Şeyhlik müessesesi ile Alevi tarikatlardaki Dedelik müessesesinin aynı olmadığıdır. Bu iki müessese arasındaki temelli fark Şeyhliğin çok az kişiye münhasır olmasına karşılık Dedeliğin herkese açık olmasıdır.

TARİKATLAR VE EKONOMİK İLİŞKİLER

Tarikatlarının yayılma alanlarının birbirlerine girmeyip, her bölgede ayrı bir tarikatın gelişmiş olması çok anlamlı bir olaydır.

Bir kimse hem aşiret reisi, hem dinsel lider, hem de milli lider olabilir. Yani, bir kimse, bu üç fonksiyonu da bir arada yürütebilir. Bu onu çok güçlü kılar. Örneğin, Şeyh Sait böyle bir liderdir.

Din, üst yapı kurumları arasında, statükonun devamını en fazla isteyen ve statükoyu en fazla muhafaza eden bir sosyal kurumdur.

Şeyhlik bir eğitim meselesidir, babadan oğula geçen bir meslek değildir. Şeyhlik mertebesine, sonu gelmez eğitimlerden ve çilelerden sonra varılır. ... Seyitlik babadan oğula geçen bir unvandır. Ve bunlar, Peygamber soyundan geldiklerine inanırlar.

Tarikata girenler dünya ve dünya işleriyle ilişkilerini keser, inzivaya çekilirler. Bu da insanları atalete, miskinliğe sevk eder, parazit bir sınıfın doğmasına sebep olur.

ÖZET

Din, üretim güçleri ve üretim ilişkilerine göre belirlenen bir üst yapı kurumu olup, her dinsel görüş belirli bir ekonomik aşamanın sonucudur. ... Bu bakımdan çeşitli mezheplerin ve tarikatların doğuşunda üretim güçleri ve üretim ilişkileri çok büyük rol oynamışlardır. Mezhep ve tarikatlar ortaya çıktıktan sonra ise en büyük sorun bu çeşitli grupların birbirlerine düşürülüp, bu vuruşmalardan yarar sağlamaktır. Doğu Anadolu'da Alevi - Sünni çatışmalarının tamamen politik bir niteliğe büründürülmesi de aynı amaçlar içindir. ... Yavuz Sultan Selim yaptığı bu korkunç katliamı meşru ve hukuki göstermek için ideolojik tedbirler de almış, zamanının en büyük ulemalarına "Alevileri öldürmek, mallarını, karılarını, çocuklarını talan etmek vaciptir. Alevilerle mücadelede ölen bir Sünni cennete, Alevi ise cehenneme gider." şeklinde bir fetva çıkartmıştır. ... Bu, Osmanlı İmparatorluğunun kuruluş devrinde sahip olduğu laik koşulları kaybedip, tamamen dini bir devlet haline geldiğini göstermektedir. Din, artık ekonomik sömürüyü gizleyen ve meşrulaştıran bir ideoloji olarak kullanılmaktadır.

Daha sonra, 1891 yıllarında Sultan Abdülhamit'in kurduğu Hamidiye Alayları da, aynı tipten olayların devam ettiğini görüyoruz.

Alevi - Sünni farklılaşması ve bu farklılaşmanın içte egemen sınıfların ve dışta emperyalizmin çıkarları uğruna kullanılması ve kışkırtılması yanında tarikatlar da aynı doğrultuda ve aynı amaçlar uğruna kullanılmaktadır. Aslında, İslami bir müessese olmayan, İslam ülkelerinde, İslam'dan 300 küsur yıl sonra ortaya çıkan, daha ziyade Hint ve İran kaynaklı olan tasavvuf ve Şeyhlik gibi kurumlar, toprağa dayanan tarım ekonomisi ile çok iyi bir şekilde uyumaktadır. Dolayısıyla, gerek şeyhlik gerekse tarikatlar, ekonomik sömürüyü meşrulaştırmakta ve hukukileştirmektedir.

Tarikatların yaygınlaşması tamamen ekonomik sömürünün yaygınlaşması ile paralel giden bir olaydır.

Cumhuriyetle birlikte ağalarla beraber şeyhlerin de sürgüne gönderilmesi, şeyhlik unvanlarının yasaklanması gibi tedbirlerle şeyhliğin ortadan kalkmadığını, tersine, çok partili demokratik düzene geçişle birlikte yeniden ve daha sağlam bir şekilde müesseseleştiklerini hiç bir zaman gözden uzak tutmamak gerekir. Öte yandan Alevilerde geniş ölçüde yayılma olanakları bulan dedelik müessesesindeki toplumcu öz ve dedelerin emekçi karakteri ise yine üzerinde dikkatlice durulması gereken bir özelliktir.

BÖLÜM V.

AŞİRET YAPISI - AĞALIK – ŞEYHLİK VE POLİTİK İLİŞKİLER

AŞİRET BAĞLARI

Doğu Anadolu'da bir aşiretin bu kadar yaygın alanlarda bulunması, yani aynı aşiretin hem Tunceli, hem Ağrı, hem de İran'da bulunmasının veya Irak'taki bir aşiretin Türkiye'de de kollar bulunmasının Osmanlı İmparatorluğunun sürgün politikası ile çok sıkı bir ilişkisi vardır.

Bugün, yerleşik olan aşiretlerin hemen hemen hepsi de göçebe bir hayat yaşamışlardır. Zaten aşiret sistemi, hayvancılığa dayanan tarım ekonomisi ile uyuşmakta, bu ise göçebeliği öngörmektedir. Bugün yüzde yüz göçebe olup da toprağa bağlı olmayan, çadır hayatı yaşayan aşiretler gibidirler. Fakat bunlar zamanla çeşitli ekolojik baskılar sonucu toprağa yerleştiler; bununla beraber eski aşiret geleneklerini de korudular. Bu ekolojik baskıların en önemlileri nüfus artışı ve toprağa dayanan tarım ekonomisine geçmenin ortaya koyduğu zorunluluklardır.

Kürtçe üzerinde çok değerli araştırmalar yapan Kemal Badıllı ise Kürtçe'yi başlıca dört büyük şubeye ayırmaktadır.

- a) Luri (Lurce) : Kürtçe'nin bu şeklini özellikle İran'daki ve Kerkük'teki Kürtler konuşur.
- b) Gorani (Goranca): Bu Goranlar ile Zazaların konuştuğu Kürtçe'dir. Goranlar Musul, Zazalar da Diyarbakır, Siverek ve Dersim dolaylarında bulunurlar.
- c) Kelhuri (Kelhurca) veya Sorani (Soranca) : Bu lehçeye Musul ve Diyarbakır taraflarında rastlamak mümkün olduğu gibi, ayrıca Çorum, Trabzon vs. gibi yerlerde de rastlanır.
- d) Kurmanci (Kurmançca) : Kürtlerin en büyük şubesidir. Zazalar hariç Türkiye'deki bütün Kürtler, Sovyetler Birliğindeki Kürtler, Kuzey Irak ve Kuzey Suriye'deki Kürtler bu gruba girerler.

Kürtler hakkında Arap istilasından itibaren malumat vardır. Kürt Hanedanlarının ortaya çıkışını ancak bu devirden itibaren görüyoruz. Kürtlerin büyük bir güç olarak ortaya çıkmaları ise Osmanlı - Safevi ilişkileri özellikle Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Savaşından sonra oldu.

Ahmed-i Hani'nin Mem-u-zin adlı destanından öğrendiğimize göre Kürtler, Yavuz devrinden önce de beylikler halinde yaşıyorlardı. Saptayabildiğimize göre 18 Kürt beyi vardı. (Cizre'deki Bohtan, Bedirhaniler, Azizanlar, Hasankeyf, Şirvan Beyi, Hazro Beyi, Çemişgezek Beyi vs.) On birinci asırda Bizans hücumlarına uğrayan bu Kürt beyleri Abbasi Halifesinin desteği ile birleşiyorlar. Bu 18 Kürt beyliği, yani Mir'likleri Avrupa'daki küçük prenslerin papaya bağlılığı gibi Abbasi Halifelerine bağlıydılar. Bu bağlılık daha ziyade dini bağlardan gelen ruhani bir bağlılık idi. Beyliklerin kendilerine özgü siyasi ve sosyal organizasyonlar meydana getirdiği şüphesizdir. Yavuz Sultan Selim'in Anadolu'yu zaptından sonra durum değişmemiştir. Mir'liklerin düzeni olduğu gibi devam etmiştir.

Şerefname'de, Bitlis'li Şerefhan, Kürt beylikleri arasında ittifak mevcut olmadığını, yek diğerine tabi olup itaat etmediklerine işaret edip, yaşayış tarzlarında başlıca üç noktaya değinmektedir. a) Ekseriya kabileye nazaran yabancı menşeden reislerin işgal ettikleri kaleler etrafındaki topraklar üzerinde toplanma temayülü, b) Reislerin istinat ettikleri ve muayyen halk topluluğunun himayesini temin eden asker sınıfın mevcudiyeti, c) Kürtler arasında (çoban, göçebe, yarı göçebe ve çiftçilerin (yerleşmiş, yarı yerleşmiş) mevcudiyeti.

Bu özelliklerin ötesinde kadınların, Türkmenlerde olduğundan da az hürriyete sahip olmakla beraber idare işlerine faal bir şekilde katıldıkları ve Şafii mezhebine dahil oldukları kaydedilmektedir.

AŞİRET YAPISININ FEODAL KARAKTERİ

Hakkari bölgesinin en önemli özelliği aşiret şeklindeki toplumsal ve siyasal örgütlenmedir. Aşiret şeklindeki toplumsal ve siyasal örgütlenmede, feodal yapı görünüşünün başka bir şeklidir. ... Fakat aşiretin her şeyden önce hayvancılığa dayanan ekonomik temeli, emeğin bağımlılığını toprağa dayanan feodalitedekine nazaran azaltmıştır.

Barzan Aşireti, Sofiler ve Seyidler

Bölgede siyasal sınırların tam belirmemiş olması, veya ırmak, dikenli tel, sınır taşı gibi belirgin siyasal sınırların bulunmaması, adı geçen bu bölgedeki çeşitli aşiretleri kültürel, sosyal, ticari ve askeri sorunlarda daima karşı karşıya getirir. Ayrıca, aynı arazi ve coğrafi koşulların, aynı sosyal ve kültürel faktörlerin, aynı ekonomik olanakların, adı geçen ülkelerin, Türkiye'ye sınır olan bölgelerinde de aynen devamı, maddi olarak böyle bir sınır olsa bile, sosyolojik bakımdan bunun varlığını hükümsüz kılmaktadır. Dolayısıyla komşuluk, akrabalık ve ticari ilişkiler, sınır tanımadan gayri resmi olarak da aynen devam etmektedir.

Bölgeyi etkisi altında tutan bir çok faktör vardır. Bunlardan birincisi Barzan Aşiretinden gelmektedir. Barzan Aşiretinin reisi Molla Mustafa Barzani 30 yıla yakın bir zamandır, Kuzey Irak'ta, Irak Hükümetine karşı bağımsız bir devlet kurmak çabasıdadır. ... Diğer Kürt aşiretlerinin de desteğini alarak bunu gerçekleştirmek için askeri bir harekate girişmiştir. ... Molla Mustafa Barzani'nin liderliği altında, 1961 yılından bu yana, Kasım iktidarının bir ihtilalle sona erişinden beri, Irak Hükümeti ile askeri bir savaş halinde bulunmaktadır. Barzani'nin bu hareketi, İran, Türkiye ve Suriye'nin sınıra yakın yerlerdeki bir çok Kürt aşireti tarafından desteklenmektedir. ... Molla Mustafa Barzani, Rus İhtilal Mektebinden Kurmay Albay olarak mezun olmuş ve 1958'de Irak'a döndüğü zaman genç ihtilalcilere yeni fikirlerini aşılamıştır. ... Kuzey Irak'taki feodal yapı gerçekten çok kuvvetli olup, Kürt halkı gerek kendinin, gerekse Arap egemen sınıflarının yaptığı koalisyon sonucunda ezilmiştir. Kendi hak ve çıkarları konusunda bilinçlenen halk, son çareyi silaha sarılmakta bulmaktadır. Bu hareket, şimdilik sadece Arap egemen sınıflarına, onların sözcüsü olan devlete karşı bir bağımsızlık hareketi olarak görünüyorsa da ilerde Kürt egemen sınıflarının da fonksiyonsuz hale getirilmesi hareketine dönüşecek ve tam anlamıyla halkçı bir hareket niteliğine kavuşacaktır.

Kuzey Irak'ta Barzan Aşireti karşısında dünyevi ve yenileşmeyi kabul etmeyen, daima ibadetle meşgul olup günlük olaylarla ilgilenmeyen, kendi içine kapalı, tamamen dine dayanan bir aşiret daha vardır. Bu, Baradost Aşiretidir. Bu aşiretin üyeleri sofidir. ... Nakşibendi tarikatının geliştiricisi olarak görülen Baradost Aşireti dünyevi işlerden elini ayağını çekmekle, Barzan Aşiretine tamamen zıt bir değer sistemi içinde bulunmaktadır. Bu bakımdan, toplumsal yapının kuruluş ve işleyişi tamamen dine ve dini kurallara göre şekil almaktadır. Bu tarikatın şimdi devam ettiricisi olan Şeyh Reşit'in gerek Irak, İran, gerekse Türkiye'de bir çok müridi vardır.

Şemdinli bölgesinde üçüncü dış etki seyitlerden gelmektedir. Köklerini ta Kureyş kabilelerine, Hz. Muhammed'in soyuna kadar götüren Seyit'ler, İran'da oturmaktadırlar. Seyitlerin reisleri,

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra, bölgede beliren çeşitli isyan hareketlerinde parmağı olan kişilerdendir. ... Bu kişiler İran'da oturmaktadırlar ama, Türkiye'de müritleri vardır. Müritleri sayesinde halkın üzerinde yine hükümranlıklarını sürdürmektedirler. ... Bu grupta da toplumsal yapıya esas şeklini veren kurallar, kaynağını dinden almaktadır.

Dış Aktüel Etkilerin Çatışması

Özellikle dünyevi değerleri ve yenileşmeyi kabul eden Barzan Aşireti ile, dışarıya açılmayı, dış faktörlerle bütünleşmeyi ve dünyevi değerleri kabul etmeyen, Baradost Aşireti ve Sofiler daima çatışma halindedirler. ... Baradost aşireti ileri gelenleri, hükümetle iş birliği yaparak halkı sömürdükleri halde, Barzaniler ve onların dediğini benimseyen öteki Kürt Aşiretleri aşiret reisliği yanında ulusal liderlik görevini de benimsedikleri için Arap faşizmine karşı isyan halindedirler.

Yukarda belirtilmeye çalışılan bu aktüel etkiler, Türkiye'nin sınır boyu halkı üzerinde de etkisini aynen göstermekte ve çatışma, fertlerin zihninde aynen devam etmektedir.

Bölgedeki halkı başlıca üç sosyal ve ekonomik tabakaya ayırabiliriz. Bunlardan biri temelde olan halk; diğeri, Abbasi soyundan geldiklerini iddia eden ve beylik için çarpışan derebeyler, diğeri ise Peygamber soyundan geldiklerini iddia eden seyitlerdir. ... Toprak ve insan ilişkilerinden doğan bu dengesizlik dış aktüel etkilerle birlikte tekrar çatışma haline gelmektedir. Çünkü toprak verimsiz, nüfus hızlı bir şekilde artış göstermekte ve sosyal yapıda hakim olan kültürel değerler, halkı büyük ölçüde pasif kalmaya zorlamaktadır.

OSMANLI İMPARATORLUĞU VE SAVAŞ YILLARI DÖNEMİ

Hanefi mezhebe dayanan Osmanlı siyasi iktidarı, daha çok Sünni mezheplerinden olan aşiretlere iltifat etmiş, ötekilerini hor görmüştür. ... Toprak ve din ilişkileri bölümünde gösterdiğimiz gibi, Hamidiye Alaylarının kuruluşları da böyle olmuş, aşiret ve mezhep çatışmalarının dinamizmini daima siyasal iktidarlar hazırlamışlardır. ... 1897 yılında, Hamidiye Alaylarının komutanlarının araları açıldı. Bu olayda, Sultan Abdülhamit'in kurnaz politikasının rolü büyüktür. ... Hamidiye alaylarının kendi aralarındaki çatışmaların 1908'e kadar devam ettiğini ve o zamana kadar halk üzerinde büyük bir baskı kurduklarını görüyoruz.

1908 ihtilalinin "Hürriyet, Adalet, Müsavaat, Uhuvvet" sloganı biraz rahatlatma meydana getirmiş, bu arada, aşiret reislerinin halk üzerindeki ezici etkileri de zayıflamıştır. Bu bakımdan, aşiret reislerinin çoğu 1908 rejimine isyan etmiş, eski rejimi aramıştır.

EMPERYALİZMİN ERMENİSTAN VE KÜRDİSTAN PLANLARI

Gerek Birinci Dünya Savaşında gerekse Ulusal Kurtuluş Savaşında, Batı Emperyalizminin Anadolu üzerindeki en önemli aksiyonlardan biri Ermenistan ve Kürdistan hülyalarının gerçekleşmesi idi. Bunu gerek İngilizler, gerek Fransızlar ve Almanlar kendi çıkarları için uygun görüyorlardı. Bu konuda emperyalizmin neler düşündüğünü Erol Ulubelen'in "İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye" isimli eserinden izlemek gerekir:

"... Korkarım ki Noel, bir Kürt Lawrence'i olur. Mezopotamya şimdilik bizim olacağına göre, ona bir Kürt Devleti kurdurup, Kuzey Dağlarını böyle koruyabiliriz. ... Majestenin hükümetinin amacı Türkleri azami derecede zayıflatmak olduğuna göre, Kürtleri bu şekilde harekete getirmek fena bir plan değildir. ... Kürtler henüz Mustafa Kemal'e karşı ayaklanmadı ama, Noel bunun temin edileceğinden emin." (1919)

“İngilizler Kürt Devleti kurmak istedikleri bölgede çok fazla maden olduğundan eminler.”

“Kürt kabileler İngiliz ve Fransız hakimiyetine konacak, Kürdistan'da hiç bir şekilde Türk bırakılmayacak. Bir tek Kürt Devleti mi, yoksa bir çok küçük Kürt devletleri mi kurulacağı düşünülecek, Ermenilere Amerikalılar kanalıyla silah temin edilecek.” (1919)

“Damat Ferit bana geldi (Sulh anlaşmasına göre, Kürtler ayrı bir Devlet olacaklardır. Kürt liderleri Mustafa Kemal'i sevmezler. Çünkü, o Bolşevikliği getirmek istiyor. Siz Mustafa Kemal'den nefret ediyorsunuz. Çünkü o sizin yaptığınız anlaşmayı kabul etmiyor. O halde Mustafa Kemal'e karşı Kürtleri birlikte kullanalım) dedi.” (1920)

Bu parçalama ve idare etme politikası, İngiliz siyasetinin, 1878 Berlin Kongresinden itibaren uyguladığı, “Parçala, İdare et” politikasına çok uygundu.

İngiliz Emperyalizminin bu işi başarabilmesi için Doğu Anadolu'daki egemen sınıflarla ilişki kurması gerekiyordu. Nitekim bunda gecikmedi ve bir kısım aşiret reislerini kendi emelleri uğruna tahrik etti ve bundan sonra bilinen bir kısım ayaklanmalar bu etkenlerden doğdu.

CUMHURİYET DÖNEMİ

Devrim, herhangi bir toplumda, mülkiyet ve üretim ilişkilerinde, halk yararına yapısal değişimler yapmak ve iktidarın dayandığı meşruluk kavramını değiştirebilmektir. 1923 devrimi bunlardan birincisini yapamadı ise de ikincisini yaptı. ... Dinde görülen bu laikleşme, bir devrimdi. Fakat bu devrim, kendisini temellendirecek ve sağlamlaştıracak olan üretim ilişkilerindeki yapısal değişmelerin sonucu olmadığı için, büyük patlama ve bunalımlara da sebep olmuştur.

Aşiret reisliği ile birlikte dini liderlik fonksiyonlarını da yapanlar, bu sömürüye batılı egemen sınıflarla devam ettikleri halde, devrim hareketlerine, laikleşme hareketlerine de yabancılaşmaktadırlar. Sadece, ulusal liderlik görevini benimseyerek merkezi otorite ile zıtlaşıp isyancı haline gelenler, dinden ve aşiret yapısından kaynak alamadıkları takdirde zayıf kalmaktadır.

Şeyh Sait, Palu ve Hınıs'taki çeşitli medreselerin kurucusu, yani Palevi Tarikatının da başı olduğu gibi, çevredeki aşiretlerin de revidir. Bu üç fonksiyonun onda birleşmesi kendisini çok güçlü kılmış ve merkezle meydana gelen en büyük çatışmanın liderliğini yapmıştır.

Fakat şurası muhakkak ki, Şeyh Sait hareketinin ulusal bir niteliği yoktur; yani zannedildiği kadar önemli değildir.

Mihri Belli, ... şu nedenleri ileri sürmektedir. 1) O zaman Türkiye'nin nüfusu 11 milyondur, şimdi 33 milyonun yaşadığı Türkiye de o zaman 11 milyon kişi yaşıyordu. Toprak talebi yoktu. Sorun kendisini hissettirmemişti. 2) Dünya piyasasına düşük buğday fiyatı hakimdi, bu ise buğday satan için bir yıkımdı, 3) Adli mekanizme çok yavaş işlemekteydi ve toprak işgallerini kolaylaştırmaktaydı. Köylünün lehine olup toprak sahibinin aleyhine idi. Toprak işgali ile ilgili olarak açılan bir dava çok uzun seneler sonra bile sonuca bağlanamıyordu.

Cumhuriyetin ilanı Kürt hakim sınıfı tarafından iyi karşılanmamıştır. Topluma kayıtsız şartsız hakimiyet yetkilerinin kısılmasına tepki göstermişlerdir. Şeyh Sait isyanı merkezin yetkilerine karşı yapılan ilk büyük çıkış olmuştur. Bu isyanda tamamen dini sloganlar kullanılmış ve hareket tamamen irticai mahiyette bir hareket olmuştur.

1928 -1930'daki Şemdinli İsyanını da tamamen Nakşibendi şeyhleri çıkarmış ve yürütmüştür.

Daha sonraki Zilan ve Ağrı isyanlarının liderleri sadece aşiret liderleridir. Gerek bu isyanlarda ve gerekse 1937 Dersim isyanında ulusal sloganlar (Kürt milliyetçiliği) geniş çapta kullanılmıştır. 1940'tan sonra doğulu hakim sınıfın devlet bürokrasisiyle ve batılı hakim sınıflarla uyumlaşmasını bu devreden itibaren feodal yapının parçalanmaya başlamasıyla izah etmek mümkündür.

Fakat emperyalizmin Orta Doğu'daki tahriki her zaman vardır. Örneğin, 2. Dünya Savaşı sonunda Batı İran'da kurulan Mahabat Kürt Cumhuriyeti onun eseri olduğu gibi yıkılışı da onun eseridir.

Osmanlı İmparatorluğunda geniş halk kütlelerini bir arada tutan tek bir kuvvet vardır: Din. Cumhuriyetle birlikte dinin, bu ezici fonksiyonunu kaybetmesi gerekiyordu. Çünkü laisizm geliyordu. O halde, Osmanlı Devletinde dinin oynadığı fonksiyonu yeni Türkiye de oynayacak bir kuruma ihtiyaç vardı. Bu Türkçülüktü. (Türk milliyetçiliği olarak formüle edildi). ... 1924 Anayasasındaki "Her Türk, hür doğar, hür yaşar (Mad. 68), Türkler kanun nazarında müsavi ve ... (Mad. 69), ... Hak ve Hürriyetleri Türklerin tabii hukukundandır. (Mad. 70) Türkler gerek şahıslarına, gerek ammeye ... (Mad. 82) İptidai tahsil bütün Türkler için mecburidir ... (Mad. '87) Hukuki siyasiyeyi haiz her Türk ...(Mad., 92)" gibi hükümler, bunun en belirgin özelliğidir.

Bu bakımdan özellikle doğulu halk bu maddelerin uygulanış biçimi karşısında kendini daima Türklere ayrı hissetmeye başlamıştır. ... 1961 Anayasasının aynı konudaki maddeler "Türkler gibi katı ve dar bir görüşle değil, "Herkes..." gibi toleranslı ve daha anlamlı bir ifade ile başlamaktadır. Bu ise toplum yapısı ile o yapıyı meydana getiren çeşitli etnik gruplar arasındaki ilişkilerin anayasaya daha doğru bir şekilde yansımalarıdır.

Yeni Türkiyeli Osmanlı İmparatorluğundaki "Din" in yerine "Türk Milliyetçiliği"ni koydu. Fakat üretim ilişkilerinde temele inen reformlar yapılamadığı için, Milliyetçiliğin ırkçılığa dönüşümü de kolaylaştı. Özellikle isyan hareketleri, bu ırkçı politikanın daha da gelişmesine sebep olmuştur.

1923 ten sonra yürütülen doğu politikası:

- a) Doğulu egemen sınıflarda bir değişiklik yapmıştır.
- b) Doğulu ile Batılı Anadolu arasında bir uçurum meydana gelmiştir. Bu uçurum Kürt - Türk çatışması olarak belirmiştir. Ve merkezi otoritenin bu tutumunu, "Kürt olduğum için geri kaldım, Kürt olduğum için devlet bana itibar etmedi, yüz vermedi" şeklinde yorumlamıştır. Bütün bu sloganlar, ağa, şeyh, aşiret reisi gibi egemen sınıflar tarafından desteklenmiş ve halka benimsetilmiştir.

1945 ÇOK PARTİLİ DEMOKRATİK DÜZENE GEÇİŞ AĞA ve ŞEYHLERİN TEKRAR MÜESSESELEŞMESİ
1945'de, çok partili demokratik düzene geçişle birlikte, halk yığınları büyük bir değer kazanmaya başladı. Aslında değer kazanan, halkın bizzat kendisi değil, genel oy hakkının fertlere verdiği oy idi.

Problemimizi ortaya koyarken şöyle demiştik : Toplumsal yapıyı temellendiren ve biçimlendiren esas faktör, ekonomik olanakların dağılışıdır. ... Nüfus kompozisyonunda, aile yapısında, din farklılaşmasında, çevre ve dünyayı algılamada bu temel faktörlerin rolü büyüktür.

1945 yılında, yani çok Partili siyasal rejime geçişle birlikte ağalar, şeyhler ve aşiret reisleri iki yönden birden kuvvet almışlardır: Birincisi, oy mekanizmasının kütlelere verilmesiyle birlikte halkın değer kazanması, ağa, şeyh ve aşiret reislerinin halk üzerindeki nüfuzlarını kullanarak siyasal partiler için oy kaynağı haline gelmeleri, dolayısıyla siyasal iktidar için değerli bir kişi olmaya başlamaları; ikincisi de siyasal iktidarların lütuflarına da mazhar olmaya başlayan ağa, Şeyh ve aşiret reislerinin, halk önünde büsbütün kudretli kişiler haline gelmeleri. ...Türkiye'de de modern bir anlayış olan demokrasi hareketi feodal bir bünye içinde uygulandığı zaman aşiretler ve mezhepler arasındaki çatışmaların siyasal partiler kanalıyla tekrar şekillendiğini görüyoruz. İşte bu, Doğu Anadolu'nun toplumsal yapısının temel çelişkilerinden biridir. Modern demokrasilerde, her şeyden önce birleştirici bir fonksiyonu olan siyasal partiler, feodal bir bünye içerisinde ayırıcı bir rol oynamakta, zaten feodal beylikler ve mezhepler olarak, ayrılmış halk yığınlarını daha da ayırmakta. Bu temel çelişki, Doğu Anadolu'daki feodal yapının parçalanıp Türkiye'nin gelişmiş bölgeleri ile bütünleşmesine kadar devam edecek, siyasal partiler aşiret çıkarlarını ve aşiret üstünlüklerini korumaktan başka bir işe yaramayacaklardır.

AŞİRET YAPISININ ANALİZİ

HAYVANCILIĞA DAYANAN EKONOMİK YAPI

Aile başına ortalama olarak düşen toprak ve mera miktarı, hayvan varlığı için yetersizdir. İşte Doğu Anadolu toplumunun yapısal çelişkilerinden biri de budur. Çünkü, son zamanlarda hayvan varlığının büyük bir artış göstermesiyle birlikte meraların tarım arazileri haline getirildiklerini de görüyoruz. Dolayısıyla birbirleriyle zıt olarak gelişen iki olay vardır: Birincisi, tarımsal üretim yapabilmek için meraların tarım arazisi haline getirilmesi yani meraların daralması; öteki ise, son yıllarda hayvan varlığının artış göstermesidir. Bu durum karşısında ya mera varlığını genişletmek, yani meraları ıslah etmek veya şimdiki hayvan varlığını azaltarak, dengeli bir duruma getirmektir.

Bütün bu bilgiler etrafında ana problemi şu ayrıntılara göre belirtebiliriz: Nüfus, hızlı bir şekilde artmaktadır. Fakat artan nüfusa paralel olarak çalışma, çalıştırma ve besin maddeleri imkanları yaratılmamaktadır. Bunun en önemli nedenleri kapitalist ilişkilerin gelişmemesidir.

AŞİRET SİSTEMİNDE TOPLUMSAL İLİŞKİLER

Aşiret sisteminin en önemli özelliği, soy-sop olmaktır. O halde, aşireti oluşturan esas faktör kan ve akrabalık bağlarıdır. Aşiret yapısında başlıca kademeler kabile ve aşirettir. Bir de, aşiretin bağlı olduğu daha büyük bir kişi (Ulu kişi) vardır.

Kabile, birbirlerine kan akrabalığı bağı ile bağlı olan bir yapıdır. Evlenmede esas kabiledir. Fakat ikinci derecede aşiret içindeki öteki kabilelerden de evlenme olabilir. ... Aşiretin genel bir reisi olduğu gibi, kabilenin de reisi vardır. Aşiret, daha çok, evlenme yoluyla meydana gelen akrabalıkların bütünüdür. Yani aşiret kabilelerin birleşmesinden meydana gelir. ... Aşiret bir idari ve siyasi birliktir. ... Burada dikkat edilmesi gereken, aşiret reisi ile aşiretin, kabile reisi ile kabilenin, ayrı ayrı şeyler olmadığıdır. Bunlar, akrabalık ve kan bağlarıyla birbirlerine bağlıdırlar. Farklılaşma, sadece mülkiyet ve üretim ilişkilerinin kontrolünde ortaya çıkmakta, yani aşiret içinde bir grup sivrilip iktidarı ele almakta ve üretim ilişkilerini kontrol etmektedir. Bu bakımdan, aşiret reisliği babadan oğula geçmez, yani geleneksel değildir. Yalnız bu durum aşiret ilişkilerinin zamanımızdaki görünüşüdür. Aslında reislik geleneksel olup babadan oğula geçer ve feodal ilişkilerin sürdürülmesiyle çok sıkı bir ilgisi vardır. ... Aynı şekilde aşiret reisinin kabile reislerini tayin etmesi diye bir durum da yoktur. Kabile içinde mülkiyeti daha fazla kontrol eden kabile reisi olarak belirlemekte, kabile reisleri arasında da ötekilerine karşı sivrilenler aşiretin reisliğini ele almaktadır.

Aşiretler organizasyonunun üzerindeki Ulu Kişi, aşiretler organizasyonunun başkanı olarak görülmektedir. Aşiretler arasındaki savaşlarda birbirleriyle anlaşabilen veya güçlü bir aşiretin otoritesini kabul eden aşiretler bir araya gelir ve en güçlü bir kimsenin başkanlığını da kabul ederler. Böylece, öteki aşiretlere karşı çıkarları aynı olan bir siyasal birlik doğar. ... Herhangi bir aşiretin bir kabilesi, kuvvetini civarda hissettirmeye başladığı zaman, aşiret oldu demektir. Zira, aşiret olmak, nüfus bakımından kalabalık olmak ve silahlanmakla ilgili bir husustur. Zaten aşiretler, çoğu zaman kendi reislerinin adı ile anılırlar. Bu reisten doğan çocuklar kuvvet ve prestij durumlarına göre kabileler meydana getirmekte, bunlardan da sivrilenler, yani nüfus ve silah gücünü artıranlar aşiret olmaktadır. Şerefname'de bu bölünmeyi gösteren ifadeler vardır. Örneğin, "Bütün Kürt aşiretleri Bacan ve Bohtan olmak üzere iki soydan gelmektedir."

TOPRAĞA DAYANAN FEODAL YAPI İLE

AŞİRET SİSTEMİNE DAYANAN FEODAL YAPI ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Modern devleti karakterize eden faktörlerden biri olan milliyetçilik akımı aşirette yoktur. Aşirette daha çok bizlik duygusu yani soy-sop anlayışı vardır. Dolayısıyla milliyetçilik akımlarının özellikle üçüncü dünya ülkelerinde, gördüğümüz birleştirici ve olumlu özellikleri aşirete dayanan toplumsal örgütlemelerde yoktur. ... Aşiret şeklindeki toplumsal örgütlemeye dayanan feodal yapı ile toprak ağalığına dayanan feodal yapı arasında farklar vardır. Toprak ağalığına dayanan feodal yapıda, ağa ve ağanın kontrol ettiği kişiler, yani köylüler arasında kan bağı ve akrabalık ilişkisi yoktur. ... İşte burada, Doğu Anadolu toplumunun temel yapı ve ilişkilerinin birini daha görüyoruz. O da şudur: Aşiret reisi ile aşiret üyeleri arasındaki kan bağı, ileride bu feodal kalıntıları ortadan kaldıracak, devrim hareketlerinde çok büyük engeller ortaya çıkacaktır.

Özellikle ulusal liderlik fonksiyonları daima aşiret reisliği ve dini reislikle (Tarikat Reisliği, Şeyhlik) beraber yürümektedir.

FEODAL YAPILARIN PARÇALANMASI I VE MERKEZLEŞME OLAYI

Ticarete dayanan burjuvazi gelişmektedir. Fakat toplulukların feodal devletler şeklinde parçalanması, ticaretin gelişimine engel olmaktadır. Bunun için kalelerin ortadan kalkması, surların yıkılması, gümrüklerin hafifletilmesi, yani daha kolay ticaret yapma olanaklarının sağlanması gerekir. Bu ise merkezleşmeyi, dolayısıyla kralların kudret kazanmasını gerektirir.

Nitekim kralların bu yeni ticaret burjuvazisi ile ittifakı sonunda şehirler gelişmiş, endüstri ve ticaret gelişmiş, gelişen şehirler, kırsal alanları etkileri altına alarak bütünleşmeyi sağlamış, sonunda burjuva devrimi yaratılmıştır. Kudretini kaybeden veya zayıflayan feodaller ise, yeni düzende aristokrat olarak yerlerini almışlardır. Nitekim, Fransız ihtilali, gelişip güç kazanan ve krallarla ittifak halinde olan burjuva sınıfına karşı aristokrasinin başkaldırma hareketi olarak başlamıştır.

Böyle bir yapıda feodalizm parçalanınca merkezleşme olur mu? sorusuna cevap aramak gerekir. ... Özellikle aşirete dayanan feodal yapı, her şeyden önce dengeye dayanan bir siyasal yapı demektir. Bu denge içinde hiçbir aşiret diğerine karşı üstün olamaz. Emperyalizmin çıkarları da hiç bir zaman birbirlerine paralel olamayacağına göre Orta Doğu'da da geniş bir merkezleşme olamaz, olsa bile belirli alanlara inhisar eder.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Nüfus artışının ortaya koyduğu baskılar, traktörleşme gibi dinamiklerle ilişki kurarak feodal yapıyı parçalayacaktır. Fakat yukarıda söylediğimiz faktörlerden dolayı bu parçalanma yeni bir merkezleşmeye varamayacağı için, ister istemez Anadolu'nun gelişmiş endüstri bölgeleri ile bütünleşecektir.

AŞİRET SİSTEMİ DIŞINDA KALAN GURUPLAR

Doğu Anadolu'da aşiret sistemi dışında kalmış olan başlıca iki grup vardır. Bunlar Yezidi'ler ve Süryani'lerdir.

Mardin'in Nusaybin, Midyat ve Urfa'nın Viranşehir, Suruç ilçelerinde yaşayan Yezidiler Kürtçe konuştukları ve diğer bütün adet ve giyinişleri Kürtlerinkine benzediği halde, inanç farklılığından dolayı toplumla uyuşmamışlar ve topluma yabancı kalmışlardır.

Bu zümre, gerek iktisadi yaşantısı ve gerekse diğer toplum nüveleriyle teması çok geri ve sınırlı olduğu halde çevreye nazaran çok daha laik bir düşünceye ve toleransa sahiptirler. Kadın – erkek münasebetleri çok daha eşit bir düzeydedir. Bir kadın rahatça erkeklerin bulunduğu bir gurubun içine girip sohbet, münakaşa ve tartışmaya iştirak edebilir. ... Ne diğer guruplara kız verir, ne de onlardan kız alırlar. Daha doğrusu onlar almak isteseler de öbür guruplar onları çok aşağı gördüklerinden asla kız vermezler. ... Kaçmak suretiyle de onlardan diğer zümrelere giden kadınların topluluk tarafından aforoz edilmeleri lazımdır. Özellikle evlilik konusunda Yezidilerde bir nevi kast sistemi vardır. «EMİR», «FAKİR», «PİR», «ŞEYH» ve «HALK» şeklinde meydana gelen guruplaşmada, herhangi bir guruba mensup olan kimse ancak aynı guruptan evlenebilir. ... Kuzey Irak'ın Laleş Vadisinde mezarı bulunan Şeyh Adi bu inancın peygamberi olarak kabul edilmektedir.

Süryani'ler de ayrı bir etnik grup meydana getirirler. ... Yezidilere göre bunların inançlarından dolayı kınanmamasının ve çevrece kabul görmesinin sebebi, bunların Yezidilere göre daha kalabalık bir zümre olması ve dini faaliyetlerinin resmi bir statü içinde kabul edilmiş olmasıdır. Şam'daki Büyük Süryani Kilisesine bağlı olan Süryanilerin (Süryani Kadim) en büyük tapınakları Mardin'e on kilometre mesafedeki tarihi «DEYRİ ZAFERAN»'dır.

Genellikle Kürtçe konuşan Süryaniler, ayrıca Kürtçe'ye çok benzeyen karışık bir dilde konuşmaktadırlar. Bu karma dile Süryanice denilmektedir.

Süryani toplumunun en ayırıcı ve belirgin vasfı, din ilişkilerini tanzim eden kimselerin manevi nüfuz yoluyla üretim araçlarına (toprağa) sahip olma olanaklarının çok sınırlı olmasıdır.

Süryanilerin öbür etnik guruplarla münasebetlerinin teessüsünde ve geliştirilmesinde «KİRVE»lik müessesesinin büyük rolü vardır. ... Bu müessesenin kökü çok eskilere dayanır. Örneğin yüz yıl önce Ermenilerle Kürtlerin ve Ermenilerle Türklerin birbirlerine kirve olmaları gibi.

Ziya Gökalp, çobanlığı meslek edinmiş aşiret sistemi dışında kalan bir gruptan daha söz etmektedir. Bu grup «KIRMANÇ»lardır.

DİL – EĞİTİM - SİYASAL İLİŞKİLER VE TOPLUMSAL BÜTÜNLEŞME

Sosyolojik bakımdan dilin önemi, sosyal guruplar arasındaki haberleşmeyi ve anlaşmayı temin edip sosyal hareketliliği artırmada ortaya çıkmaktadır. Sosyal hareketliliğin sağlanması ise toplumun dışarıya açılıp farklılaşması, dış faktörlerle bütünleşmesi ve modernleşmesi bakımından çok önemlidir. Aynı araştırmamızda belirttiğimiz gibi, bizzat Kürt dilinden dolayı bu bütünleşme, daha çok Orta Doğu toplumlarıyla olmaktadır.

Bu bakımdan, Kürtlerin Türkler içerisinde eritilmesi gayesi daha ağır basan bu tedbirler daima başarısız kalmaya mahkumdur.

YÖNETİCİ KADRO

Sosyal sınıflara dayanan toplum yapısı içinde yönetici kadrolar, ayrı bir sınıf meydana getirecek kadar kuvvetli değildirler. Ancak egemen sınıfların hak ve çıkarlarını kollayan ve onların ideolojisini gerçekleştirmeye çalışan bir üst tabaka durumundadırlar.

Toplum yapısı o kadar katı ki, herhangi bir yönetici egemen sınıfların değil de, geniş halk yığınlarının yararına çalıştığı zaman, oradaki yöneticiliğinin de sonu gelmiş demektir. Bu bakımdan, Doğu'da görev yapan yöneticilerin ağalarla, aşiret reisleri ile düşüp kalkması, hukukun sağladığı olanakları onlar için kullanması olağan bir olaydır. ... Doğu'da devlet hiç bir zaman halka intikal edememiştir. Köye sadece jandarma ve tahsildar gibi baskıcı unsurlar gitmekte, ilişkiler sadece bu yönden sağlanmaktadır.

AYDIN - HALK İLİŞKİLERİ VE DOĞU MİTINGLERİ

Aydın, çağın sorumluluğunu benimseyen, bu sorumluluğun yükünü daima duyan, bu bakımdan halk yararına olan her türlü yapısal değişimin gerekliliğine inanan, bunun için mücadele eden devrimci bir kişidir. Yönetici kadro gibi, aydın da genellikle üst tabakadan gelmektedir. Fakat yönetici kadroların egemen sınıfların ideolojisini gerçekleştirmelerine karşılık, aydın, esas amaç olan geniş halk yığınlarının ideolojisini gerçekleştirmeye çalışır. Bu bakımdan, yönetici kadro çağın çok gerisinde kaldığı halde, aydın her zaman hem kendini, hem çevresini yenilemeye çalışır ve bunun kavgasını verir.

Mitinglerden önce, mitingler sırasında ve mitinglerden sonra kamu oyunu dinamik ve hareketli tutan sorunlardan biri de, «Milli Yol» ve «Ötüken» dergilerinin yayınları ile ilgilidir. «Türk Milletinin başını belaya sokmadan, kendileri de yok olup gitsinler. Nereye mi? Gözleri nereyi görür, gönülleri nereyi çekerse, oraya gitsinler, İran'a ve Pakistan'a, Hindistan'a Barzani'ye gitsinler. Birleşmiş Milletlere baş vurup Afrika'da yurtluk istesinler. Türk ırkının aşırı sabırlı olduğunu, fakat

ayranı kabardığı zaman aslan gibi önünde durulamadığını ırkdaşları Ermenilere sorarak öğrensinler ve akılları başlarına gelsin.»

Doğulu Yüksek Tahsil Derneğinin imzasını taşıyan bildiride şöyle denilmektedir. «Kim kimi yok ediyor? ... Doğulu gençler olarak Kürt davasını, kurt kurnazlığı ile Türkiye'nin Doğu illeri davası halinde ileri sürmek niyetinde değiliz. Doğunun geri kalma nedenleri arasında ekonomik sömürünün devamı için vatandaşlar arasında mevcut, ırk, dil, din ve mezhep farklarını istismar ederek, onları düşman kamplara bölmek isteyen zihniyetin karşısındayız. Manevi sömürünün politik alandaki yansıması faşizmi, ırkçılığı ve ümmetçiliği nefretle reddediyoruz. Türkiye'de Anayasa çerçevesinde beraberliği ve kardeşliği tesis etmek şiarımızdır.»

Erzurum'da düzenlenen «Anadolu Şahlanış Mitingi» ne «Gitmeden din-iman, mahvolmadan vatan, davran!..» sloganı ile başlamışlar ve aynı slogan ile bitirmişlerdir.

DOĞU MİTINGLERİNİN SONUÇLARI

Doğu mitinglerinin çok önemli pratik üç sonucu vardır:

- Doğulu aydın, ağa, şeyh, aşiret reisi gibi feodallere ve bunların meydana getirdiği feodal yapıya şiddetle karşıdır. Doğulu egemen sınıfların Batılı egemen sınıflarla işbirliği yaparak Kürt halkını sömürdüklerine inanır.
- Cumhuriyet hükümetlerinin üç kere uyguladığı sürgün politikası, bilimsel hiç bir esasa istinat etmeyen söven bir tutumun mahsulüdür. ... Doğulu halkın ezikliğinin hakim sınıfların kişiliğinde şekillendirmesi neticesini doğuran ırkçı politika, dolaylı olarak çelişkiyi halklar arası bir çelişki biçimine sokmaktadır. Bu gerçeği kavrayan Doğulu devrimci aydınlar, halkların kardeşliği prensibinden hareket ederek, esas çelişkinin mülkiyet ve üretime dayandığını ve halklar arasında çelişki olmadığı gerçeğini eylemleriyle vuzuha kavuşturmaya çalışmışlardır.
- Birinci ve ikinci maddedeki ifadeler birbirine zıt değil, tersine, birbirine sıkı bir uyuma halinde, hatta birbirini tamamlamaktadır. Bu, Doğu sorununun sadece ekonomik bakımdan ileri gitme geri kalma sorunu olmayıp aynı zamanda etnik bir sorun olduğunu da gösterir. Fakat bu olayda esas amaç, mülkiyet ve üretim ilişkilerinde değişimler yapmaktır ve bu, halkın değerlerine saygı duyularak ve her türlü etnik baskılara son verilerek yapılacaktır. '

DOĞU SORUNUNUN ETNİK YÖNLERİ

GENEL GÖRÜNÜŞ

Türkiye'de, "Türkiye dil, din, kültür ve uygarlık bakımından bölünmez bir bütündür. Türk - Kürt, Alevi - Sünni, İleri - Geri, diye bir ayırım yoktur, herkes Türk'tür ve Müslüman'dır. Herkes eşit ve hürdür vs." şeklinde yıllardan beri devam eden resmi bir devlet politikası vardır. Fakat bu sözler gerçek şartları göstermekten çok uzak olup, daha çok istenen bir durumun veya ulaşılmaması arzu edilen sosyal ve kültürel düzeyin bir ifadesidir.

İstenildiği kadar "Türk - Kürt diye bir şey yoktur, bu topraklarda oturan herkes Türk'tür" denilsin belirli bir sosyolojik ve etnik gerçeği saklayamazsınız. Bu gerçek dildir ve bu unsurun toplumsal yapıda meydana gelen farklılaşma, dışarıya açılma ve dış faktörlerle bütünleşme eğiliminde çok büyük rolü vardır.

“Kürt yoktur, herkes Türk'tür” şeklindeki görüş, hiç bir bilimsel temele oturmayıp tamamen boşlukta kalmaktadır. Bu bakımdan Doğu sorunu sadece ekonomik, sosyal ve kültürel bakımdan ileri gitme – geri kalma sorunu değil, aynı zamanda etnik bir sorundur.

SORUNUN ORTAYA KONULUŞUNDA AŞAMALAR

1. Doğu sorunu Kuzey Irak'taki olaylarla yakından ilgilidir. Tehlike kapıyı çalmıştır. Her türlü tedbir ile (asimilasyon, baskı, sürgün) Doğu sorunu halledilmelidir.
2. Sorun tamamen etniktir. Kürtçe okuyup yazma olanaklarına kavuşsak, Kürtçe yayın yapan istasyonlarımız olsa, sorun diye bir şey kalmaz.
3. Doğu sorunu diye bir şey yoktur. Doğu ile ekonomik bakımdan biraz daha ilgilenelim, “Sevgili Doğu Anadolu'muzu” kalkındırırız.
4. Doğu sorununun şüphesiz etnik yönleri de vardır. Fakat ağayı, şeyhi, onların Batıdaki işbirlikçilerini, sosyalist bir uygulama ile yok edebilirsek sorun çözülmüş olur.

İsmet Paşa'nın Lozan Konferansında ifade ettiği gibi Türkler ile Kürtlerin bir arada kardeşçe yaşadıkları, savaşta omuz omuza dövüştükleri, büyük bir gerçektir. Bundan en ufak şüphe edilemez. ... Fakat bu ifadenin daha çok Türk emekçileri ile Kürt emekçileri bakımından doğru olduğunu da unutmamak gerekir. Bunun ötesinde Kürt Halkının ayrı bir etnik gruba mensup olduğu da şüphesizdir. ... Türkiye'de Kürtlerin Türk olduğu şeklindeki iddia Dr. Fahrettin Kırzioğlu tarafından yapılmaktadır. (Fahrettin Kırzioğlu, Tarih Bakımından Kürtlerin Türklüğü, Ankara, 1964)

SONUÇ

Çelişki Türk halkı ve Kürt halkı arasında değil, Türk ve Kürt emekçi halklarıyla Türk ve Kürt egemen sınıfları arasındadır.

Şu halde:

- a) Doğu Anadolu'da Kürtçe konuşan vatandaşlarımızın dillerine ve kültürlerine uygulanan baskıya devrimcilerin karşı koyması,
- b) Emperyalizmin Orta Doğu'da ve özellikle ülkemizin sömürsünü sürdürürebilmek için bu alternatiflerden yararlanması mutlak olduğuna göre, böyle bir girişimi etkisiz kılacak bir eylem stratejisinin saptanması,
- c) Komisyoncu burjuvazimizin vatan-millet-Sakarya sloganıyla, şimdiye kadar bütün ana davalarımızı örtbas ettiği gibi, bu önemli sorunu da kamu oyunundan saklayarak ve kasten yanlış aksettirerek, ayrı ayrı etnik gruplara mensup halkları (Türk ve Kürt halklarını) birbirine düşürme politikasına karşı çıkılması, ve en önemlisi...
- d) Devrimci aydınlarımızın kafalarını değiştirmesi ve faşist şartlanmalardan kurtarması son derece önemlidir.

Yani devrimci aydınlarımızın üretim ilişkilerinin tarihsel doğrultusu, genel kavramlar vs. konusunda olduğu kadar etnik sorun ve etnik sorunun sınıf sorunu ile ilişkileri konusunda da açık-seçik fikirlere sahip olmaları gerekmektedir.

ÖZET

Toprağa dayanan feodalitede toplumun ekonomik temelini, öküz, karasaban, kağrı gibi üretim güçlerinin belirlediği tarla tarımı meydana getiriyor ise de, aşiret şeklindeki feodalitede hayvancılık daha büyük rol oynamaktadır. Hayvancılık, emeğin aşiret reisine olan bağımlılığını, toprağa dayanan feodalitedeki köylünün feodal ağaya olan bağımlılığından

biraz daha serbest bırakılmaktadır. Emeğin bağımlılığındaki bu gevşeme hayvancılık ekonomisinin bünyesinden doğmaktadır.

Feodal ilişkileri tasfiye etmeden aşiret organizasyonlarının ortadan kalkmasını beklemek hayaldir. Aşiret sistemi ile şeyhlik, feodal üretim ilişkilerinin belirlediği üst yapı kurumları olup feodal üretimin iç çelişkileriyle bütünleşmiştir.

Bürokrasi ile halk büyük bir zıtlıkta halindedir. Düzen geniş halk yığınlarına karşı yabancılaşmış olup bürokrasi halka yabancılaşmış bu düzenin devam ettiricisidir.

BÖLÜM VI **GENEL SONUÇLAR**

ULUSAL KURTULUŞ SAVAŞININ ANTI – EMPERYALİST FAKAT ANTI - FEODAL OLMAYAN ETKİLERİ
Ulusal Kurtuluş savaşının en önemli özelliği, anti – emperyalist bir savaş olmasıdır. Fakat bu savaş anti - feodal bir savaş değildir. Ve anti – feodal olmayan bu karakter Cumhuriyetin kuruluşundan sonra da aynen devam etmiştir. Dolayısıyla savaştan sonra yürütülen devrim faaliyetleri üst yapıda kalmış, yapısal devrimlerin bir sonucu olarak meydana gelmediklerinden çoğu zaman başarısız olmuşlardır. 1923 den sonra girilen devrim faaliyetlerinin anti-feodal olmamasının en önemli sonucu, ta Celali isyanlarından 1807-1858 olaylarından sonra kokuşarak ve çözülerek gelen Osmanlı toprak rejiminin, yani Osmanlı derebeyliğinin Cumhuriyetle, özellikle medeni kanunun kabulü ile hukukilik ve meşruluk kazanıp feodaliteye dönüşmesini sağlamasıdır. O halde, 1923 den sonraki devrimler Osmanlı derebeylerinin Cumhuriyetle birlikte hukukilik ve meşruluk kazanıp feodal ağalar haline dönüşmesinden başka bir şey değildir.

Doğu Anadolu'daki üretim biçimi geniş ölçüde feodal bir karakter göstermektedir. Bir kere toplumun ekonomik temelini meydana getiren sermaye değil, tamamen topraktır.

Doğu Anadolu'da üretim güçleri ve üretim ilişkileri tarafından belirlen üretim tarzı aşiret ve şeyhlik gibi üst yapı kurumlarıyla sıkı bir şekilde bütünleşmekte, üretim güçleri ve ilişkilerindeki değişikliğe engel olmaktadır.

Feodal üretim ilişkilerinin sağladığı ilkel birikimleri de kapitalist birikim sayamayız. Zaten kapitalizme geçişi engelleyen en dinamik faktörlerden biri de üretim güçlerinin, ökül, karasaban ve kağına dayanması ve birikimlerin yoğun bir hal alamamasıdır. Kapitalizme geçiş olduğu şüphesizdir. Fakat bu ifade daha çok, üretim tarzlarının tarihsel doğrultusu bakımından doğrudur. Kapitalist bir birikim ve ilişki henüz tam anlamıyla belirmediği gibi toplum da kapitalist toplum olmak özelliklerinden uzaktır. ... Gerek şeyhlik gerekse toprak köleliğini kontrol edenlerdeki birikimin çok az olması, üstelik bunların, Batılı egemen sınıflarla yaptığı işbirliği sonucu, bu birikimlerin de Doğu'da değil Batı'da yatırılması, çok önemli olan başka bir husustur. ... Kapitalist üretim ilişkilerinin gereği olan siyasi partiler, feodal sosyal organizasyonlarda ancak mevcut aşiret anlaşmazlıklarına göre anlam kazanmakta, parti mensubiyeti değil de yine aşiret mensubiyeti rol oynamaktadır. ... Aynı şekilde banka ve kredi müesseseleri yine temel toplumsal yapı çelişkileriyle bütünleşip, feodal sosyal organizasyonlara göre anlam kazanmaktadır.

Öte yandan sınır kasabalarımızda yapılan hayvan kaçakçılığı ve bu yolla sağlanan birikim aslında kapitalist bir birikim olduğu halde Doğu Anadolu bakımından kapitalist nitelikte bir birikim değildir. Çünkü, kaçakçılık, geliş güzel bir olay olmayıp, Doğulu ve Batılı egemen sınıfların sömürü işbirliğine dayanmaktadır. ... Şu iki olayı çok iyi görmek gerekir: a) Kaçakçılığa konu olan hayvanların toplanmasında ilkel feodal bağlar rol oynamaktadır. b) Özellikle fiyat farklarından dolayı elde edilen birikim kapitalist nitelikte de olsa Doğu Anadolu'daki üretim güçlerini ve üretim ilişkilerini ve bunlar tarafından belirlenen üretim tarzlarını etkilemekten uzaktır.

Burada artık Doğudaki üretim biçiminin feodal veya kapitalist olduğu önemli değildir. Çünkü kapitalist bile olsa söz konusu sömürü koalisyonu sonunda Doğudaki üretim güçlerini etkilemekten uzak kalmaktadır.

ÖDENMEYEN EMEĞİN ÜRETİCİDEN ZAPTEDİLMESİ: TARİKATLAR VE ŞEYHLİK

İslam'da türeyen tarikatlardan dördü memleketimizde etki alanı bulmuştur. Bunlar, Rufai, Kadiri, Mevlevi ve Nakşibendi'dir. Diğerlerinin çok az yayılmasına karşılık Nakşibendi Tarikatı tek başına hemen hemen bütün Doğu Anadolu'yu etkisine almıştır. Bugün Doğu Anadolu'da farklılaşan bütün tarikatlar Nakşibendi'nin kollarıdır.

Bu tarikatların yayılma yerlerinin farklı olması ve birinin yayıldığı yerde diğerlerinin görülmemesi, nüfuz ve sömürü alanlarının paylaşılmış olduğunu göstermektedir. Bu sebeple tarikatların yaygınlaşması, tamamen ekonomik sömürünün yaygınlaşmasıyla paralel giden bir olaydır.

Her tarikatın bir veya birçok medreseleri vardır. Bu medreselerde genellikle fakir köylü çocukları yetiştirilmektedir.

Kuzey Irak ve Kuzey Suriye'den Türkiye'deki şeyhlere müritler geldiği gibi, Türkiye'deki müritler de oralardaki şeyhleri ziyaret edip, armağan vermekten geri kalmazlar. Bu olay sınır kasabalarında kaçakçılığın neden etkin olduğunu açıklayabilmektedir. Çünkü kaçakçılık olayları aile, akrabalık, aşiret, tarikat ve mezhep ilişkileri tarafından desteklenmektedir. Şeyhlerin bu tür sömürülerinin kapitalist bir niteliği yoktur, sömürü feodal bir sömürüdür.

Nakşibendi Tarikatının yukarıda saydığımız kollarından bazıları merkezi otoriteye karşı yapılan başkaldırma hareketleri sırasında merkezi otoritenin tarafını tutmuş, bazıları ise merkezi otoriteye karşı fiili bir durum yaratmışlardır. (Şeyh Sait hareketinde olduğu gibi).

Doğu Anadolu'da, şeyhlik, bazen aşiret reisliği gibi politik kurumlarla, bazen de toprak ağalığı gibi ekonomik kurumlarla bütünleşmiştir. Bazen de üçünün bir kimsede toplandığı görülmektedir. Toprağa dayanan feodalite ile dine dayanan feodalitenin aynı ellerde toplanması feodal yapıların parçalanmasında çok büyük zorluklar ortaya çıkarmaktadır. Bu bakımdan Doğu Anadolu'da toprak ağalığına, yani aşiret sistemine dayanan feodaliteler olduğu gibi, dine dayanan teokratik feodaliteler de vardır. ... Cumhuriyetle, ağalarla birlikte şeyhlerin de sürgüne gönderilmesi, şeyhlik unvanlarının yasaklanması gibi tedbirler sonunda, şeyhliğin ortadan kalkmadığını, tersine çok partili demokratik nizama geçişle birlikte yeniden ve daha sağlam bir şekilde müesseseleştiklerini hiç bir zaman gözden uzak tutmamak gerekir.

DOĞU ANADOLU'DA EGEMEN SINIFLAR

Doğu Anadolu'daki egemen sınıfları başlıca üç grupta toplayabiliriz:

- 1 - Büyük toprak mülkiyetine sahip olan feodal ağaları
- 2 - Ödenmeyen emeği üreticiden çekip alan ve kendi lehine artı ürün ve artı değere dönüştüren şeyhler, yani teokratik feodaller,
- 3 - Siyasal bir fonksiyonu olan aşiret reisleri

Bu egemen sınıfların hak ve çıkarlarını korumaya çalışanlar ise bürokrasidir. Aslında egemen sınıfların ideolojisini gerçekleştirmeye çalışan bürokrasi bir egemen sınıf olmayıp egemen sınıfla bütünleşmiş bir üst tabaka olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çok partili demokratik rejime geçişle birlikte ağa, şeyh ve aşiret reislerinin tekrar müesseseleşmesi feodallerin kırsal alanlardan şehirlere doğru kaymalarına, ticaret, sanayi, banka kredisi politika gibi bazı müesseseleri de kontrol etmeye başlamalarına sebep olmuştur. Bu bakımdan Doğu Anadolu'da milli burjuvazi görmek son derede yanlıştır. ... Merkezi otoriteye ister isyan etsin, ister etmesin, bütün feodallerin, yavaş yavaş Batı Anadolu'daki egemen sınıflarla bütünleşmeye başladığını göstermektedir.

DOĞU ANADOLU TOPLUMUNUN ANA ÇELİŞKİLERİ

Bir kere çelişki hiç bir zaman emekçi halklar arasında değildir. Çelişki, Türk ve Kürt halkları ile bu halkların egemen sınıfları ve egemen sınıfların işbirliği halinde olduğu emperyalizm arasındadır.

* Çiftçi ailelerinin % 38'i topraksız,

* Nüfus artışının ve makineleşmenin ortaya koyduğu baskılar, bir çok çiftçi ailelerini tarım sektörünün dışında bırakmakta, bunlar şehirlere akın etmek zorunda kalmaktadır. Fakat şehirlerde demografik olarak artan nüfusu fonksiyonel hale getirecek endüstri yatırımları yoktur.

* Hızlı nüfus artışı ve makineleşme gibi üretimi etkileyen güçlü dinamikler tabandan yukarı doğru köklü bir itme yapıyor. Bu itme, feodal ilişkileri tasfiye edecek kadar güçlüdür. İşte, temelden gelen bu itmeler ve bu itmelerin ortaya koyacağı yapısal değişimler ağa, şeyh aşiret reisi gibi egemen sınıflar tarafından bastırılıyor. Devlet bürokrasisinin (Yönetici Kadro) buradaki görevi egemen sınıfların bu durumunu sürdürmesine yardımcı olmaktır.

* Son zamanlarda hayvan varlığı büyük bir hızla gelişmektedir. Bunun yanında, tarla tarımına dayanan üretim yapabilmek için meraların tarla haline getirilmesi de hızlanmıştır. Bu durum, hayvan başına düşen mera miktarının gittikçe azalmasına sebep olmuştur.

* Modern devlete özgü bir müessese olan siyasal partilerin feodal ilişkilerin mevcut olduğu bir yapıda uygulanması birleştirici olmaktan çok ayırıcı bir rol oynayıp, aşiret kavgalarının, köyler arası kavgaların tekrar şekillenmesine sebep olmaktadır.

* Aşiret reisi ile aşiret üyeleri arasındaki bağ, kan bağıdır. Halbuki toprak mülkiyetine dayanan feodal yapıda köylüler ile ağa arasındaki bağ üretim ilişkilerinden doğmaktadır. Feodal yapıyı tasfiye edecek devrimler sırasında, köylülerin ağalara karşı bilinçlenmeleri mümkündür, fakat aşiret sisteminde aşiret üyelerinin, aşiret reisine karşı bilinçlenmeleri zordur.

DEĞİŞİM ZORUNLUĞU VE ÇELİŞKİLERİN DEVRİME DÖNÜŞMESİ

Batı Anadolu'daki feodaller, medeni kanunun ortaya koyduğu özel mülkiyet müessesesi sayesinde makineleşme, banka kredilerinden yararlanma, politik olayları kontrol edip tarımsal fiyatların saptanması konusunda ilgili kurumlara baskı yapma olanağı bulmuşlardır.

Batı Anadolu'da görülen bu olaylar, Doğu Anadolu'da görülmemiştir. Yol, elektrik, baraj gibi alt yapı tesislerinin kütle haberleşme ve ulaştırma araçlarının, tarımda modernleşmeyi hızlandıracak makineleşmenin ve bütün bunların gerektirdiği teknik bilgilerin olmaması, ağa, şeyh ve aşiret reisi gibi doğulu egemen sınıfların batılı egemen sınıflarla işbirliği yaparak doğu halkını sömürmeleri ve bunun, doğu ile batı arasında ekonomik, toplumsal ve kültürel dengesizlikler yaratması, doğulu halkın, emperyalizmin Ermenistan ve Kürdistan planlarının bir aracı olarak kullanılmak istenmesi gibi olaylar sonucu, Doğu Anadolu feodalitesindeki iç çelişkiler her hangi bir dış dinamik ile diyalog haline gelemediği için, kapitalist üretime geçiş durdurulmuş, feodalite devam etmiştir.

Hukuk, dinden çok daha ileri toplum safhalarında ortaya çıkan, daha pozitif ve çoğu zaman dinin yerine geçebilen bir üst yapı kurumudur. Dinin fonksiyonlarının hukuka geçmesi, toplumların endüstrileşme ve laikleşme süreçleri ile paralel giden bir olaydır. ... Fakat Doğu Anadolu'da, Cumhuriyetle birlikte hukuksal anlam da, yeni ve politik bir üst yapı kurumu meydana getirildiği halde (Medeni Kanun), bu yeni üst yapı kurumu, eskisinin fonksiyonlarını parçalayıp yerine kendisi geçemedi. Bu, alt yapı (Mülkiyet ve Üretim İlişkileri) ile üst yapı (Din) arasındaki bağın kuvvetli olduğunu, hukuk (Kanun) şeklinde beliren ve daha pozitif olan yeni üst yapı kurumu, dinin fonksiyonlarının yerine geçip toplum yapısına intikal ettiği halde, Doğu'da edemeyip, dini kurallar hukuktan yine önde gitti. Batı Anadolu'da bu yeni üst yapı kurumunun ortaya koyduğu özel mülkiyet ve bunun bilinçli bir şekilde kullanılması, kapitalist devrime dönüşümü kolaylaştırdığı halde, Doğu Anadolu'da bir çok kurumlar dinin yerini alamadığı, yani dini kurallar hukuktan önce gittiği için de, kapitalist devrime geçme işini başarmak şöyle dursun, mevcut derebeyliğin feodaliteye dönüşümünü sağladığı gibi onu daha da köleleştirmiştir.

Bütün bunlar, toplumsal kanunların ve toplumsal dinamiklerin parlamenter kanun ve kararlardan daha ağır bastığını gösteren çok açık olaylardır. Bu süreç içinde geniş toprakları ve üretim araçlarını kontrol eden, iş bölümü organizasyonuna egemen bulunan ağa, şeyh ve aşiret reisi gibi egemen sınıflar, her türlü değişmeyi engelleyip, feodal bey-köylü ilişkilerinin patron-işçi ilişkilerine dönüşümünü engellemiş, ilkel işletme biçimleri ise, artık ürünü geniş ölçüde kısıtlamış, birikimi engellemiştir. 1945 den sonra, genel oy mekanizması ile ağa, şeyh ve aşiret reisleri siyasi fonksiyonlarla da donatıldıkları için tekrar müesseseleşmişlerdir.

Kuvvetli ve geniş halk yığınlarına intikal etmiş bir toprak reformu yapmadan, alınacak her türlü tedbirin Doğu ve Güneydoğu Anadolu için bir çözüm yolu olacağını hesaplamak, kütleleri oyalayıp egemen sınıfların çıkarlarını korumaktan ve kuvvetlendirmekten başka bir şey değildir. Çünkü, bu temelde yatan ana sorundur. ... Feodal ilişkiler tasfiye edilmeden bu yapıyı tedavi için getirilecek her türlü çözüm yolu, bu yapı içinde tekrar bütünleşip, egemen sınıfların yani, ağalar, şeyhler ve aşiret reislerinin lehine işleyecektir.

Aydın, önderlik görevini kesin olarak benimsemeli ve geliştirmelidir. Çünkü aydın, halkın gerçek çıkarlarının nerede olduğunu daha iyi bilir; halkı, kendi gerçek çıkarları konusunda

bilinçlendirir ve örgütlendirir. Daha önceleri de belirttiğimiz gibi, yönetici kadro egemen sınıfların çıkarlarını ve ideolojisini gerçekleştiren bir kitle olduğu halde; aydın, halk yığınlarının yanında olan ve hayatını onun ideolojisini gerçekleştirmeye adanmış kimsedir. Aydın, çevresini ve kendisini her zaman yenileyen ve bunun mücadelesini yapan kimsedir. Geniş halk yığınlarının yararına olacak bu şekildeki çeşitli yapısal devrimler, her şeyden önce, bilinçlenme örgütlenme işidir. Bu hareketlerin özü toplumsal ise de, esas amaç, dolaylı yollardan, yine ferdin yüceltilmesidir.

Aydınların faaliyeti, geniş ölçüde örgütlendirme ve bilinçlendirme faaliyeti, yani kişileri aşan bir faaliyet olacaktır.

Az gelişmiş tarım kesimlerinde patlamaların önüne geçen, engelleyen bir faktör de, tarım ekonomisinin bizzat iç bünyesi, yani açık veya gizli bir şekilde iş gücünü emici rolüdür.

Bu bilinçlendirme, örgütlendirme ve öteki eylemler kesin olarak halkla beraber yürütülecektir. Burada en fazla üzerinde durulması gereken, halkın bizzat kendisi, onun yarattığı toplumsal müesseseler ve halk kültürünün özüdür. Halka bunlarsız gidilmez. Halka ancak bu özlerle yaklaşılır.

HORLANMANIN DEVRİME DÖNÜŞTÜRÜLMESİ

Bu gün Doğu Anadolu'da ekonomik gerilikten ortaya çıkan bunalımlar yanında Kürt halkının hor görülmesinin de ortaya çıkardığı bunalımlar vardır. Bu bakımdan vatandaş kendisine yabancılaşan düzeni istememekte, ona karşı bir tavır takınmaktadır. Vatandaşta bu düzene karşı olma eğilimi hakim sınıflar tarafından kasten Kürt halkının Türk halkına karşı bir eğilimi gibi gösterilmeye çalışılmaktadır.

Doğu Anadolu'nun sorunları Türkiye'nin genel sorunlarından hiç bir zaman ayrı olarak düşünülemez. ... Ulusal baskıların devam etmesi, emperyalizme açık kapı bırakmakta, emperyalizmin işine yaramaktadır.

Kendimi tanıtarak, bu yazıyı yazan benim, ama Kürt değilim, Türküm, memleketimde İskilip'tir dedim.

AŞİRET ŞEKLİNDEKİ FEODAL SOSYAL VE SİYASAL ORGANİZASYONLARIN PARÇALANMASI, MERKEZİLEŞME ve ULUSLAŞMA ve KAPİTALİZME GEÇİŞ

Aşiret şeklindeki toplumsal ve siyasi örgütlenme, feodal üretim biçiminin belirlediği bir siyasi şekildir. Aşiret organizasyonu feodaliteyi tek başına karakterize eden bir unsur olmamakla beraber, çok önemli bir unsurdur. ... Modern merkezi devletler ve bu devletleri meydana getiren uluslar kapitalist üretim ilişkilerinin gelişmesi ile ortaya çıkmışlardır. O halde, aşiret sistemlerinin gelişimi de uluslaşmaya doğrudur. Yani, aşiret feodal üretim biçiminin, ulus ise, kapitalist üretim biçiminin siyasi şekilleridir. ... Aşiret içindeki bağı daha çok soy - sop tayin etmektedir. Bu ise, feodal bütünde, aşiretlerin bir denge içinde bulduklarını gösterir. Bu bakımdan, denge içinde bulunan aşiretlerden birinin kuvvetlenerek diğerlerini egemenliği altına alması, haraca bağlaması ve merkezileşmesi olanağı yoktur. Çünkü, aşiretler, yani feodal beyler birbirlerini kontrol ettikleri gibi, aşiretler sistemi dışındaki çeşitli sosyal gruplar da onları kontrol ederler.

Doğu Anadolu'da feodal ilişkilerin tasfiyesi demek, halk yığınlarına intikal etmiş bir toprak reformu, köylünün toprağa veya herhangi bir iş yerine bağlanması, nüfus kalabalığının fonksiyonel bir hale gelmesi demektir.

Aşiret şeklindeki sosyal ve siyasal organizasyonlar parçalanacak, uluslaşma süreci artacak, fakat merkezleşme olanağı bulamayacağı için Türkiye ile bütünleşecektir. Bu aynı zamanda kapitalizme geçiş veya kapitalist gelişimin hızlanması demektir.

TEMELDEKİ KAVGA AÇIKLIĞA KAVUŞTURULMALIDIR

Doğu Anadolu'da feodal ilişkilerin daha uzun süre varlığını devam ettirmesi olanağı yoktur. Nüfus artışının yaptığı baskılar, egemen sınıflar tarafından ne kadar baskı altında tutulursa tutulsun, toplumsal yapıda er geç bünye değişikliklerine sebep olacaktır. Temeldeki bu oluşumu ve bilinçlenmeyi önlemek için başka konuları, bu arada Kürt sorununu çatışma alanına getirmek, kamu oyunun dikkatini uzun süre oyalayamayacak ve temel çelişkilerdeki örgütlenme şüphesiz olacaktır. ... Toplumcu aydınların bu durumu görmelerinde yüzde yüz zorunluluk vardır. Bu bakımdan, çok geniş halk yığınlarını kucaklamak zorunda olan devrimci bir aksiyonda temeldeki ana sorunu izleyecek, kamu oyunun dikkatini başka yerlere kanalize edip oyalayacak her türlü çatışmadan uzak kalmak gerekir.

Gericiliği dinde, dini faaliyetlerde aramak, mücadele hedeflerinin belirlenmesinde yanlış sonuçlar ortaya koyar. Gericilik ve ilericilik, mülkiyet ve üretim ilişkilerinde benimsenen davranışlara bağlıdır. Üretim ilişkilerinde halk yararına yapısal değişimler yapmayı kabul eden ve bunun mücadelesini yapan kişi ilericidir; etmeyen ise gericedir. Yoksa, bir insan Kuran okuduğu, camiye gittiği ve oruç tuttuğu, hatta şeriate dayalı bir devlet kurmayı tasarladığı için gerici olamaz.

Burada dinin oynadığı rol, çok etkili ve geniş bir üst yapı kurumu olarak statükonun değişimini engelleyip, egemen sınıfların saltanatına devam etmelerini sağlamasıdır. İşte dinin bir üst yapı kurumu olarak meydana getirdiği bu ezici etkiyi, ancak mülkiyet ve üretim ilişkilerinde yapılacak yapısal değişimlerle sağlayabiliriz. Bu bakımdan, bir çok kimseler, imanla, hacıyla, hocayla, gazete yazarıyla, mücadeleye giriştikleri zaman, ilericilik yaptıklarını sanırlar. Halbuki esas ilericilik, hacı, hoca, imam, gazete yazarı ile değil onların da ipini elinde bulunduran sermaye sınıfları ve üretim ilişkilerini kontrol edenlerle yapılan mücadeledir. Bu olumlu mücadele, hedeflerin doğru dürüst belirlenmesi ve temeldeki sorunların açıklık kazanması ile mümkündür. Aksi halde, yapılan bütün mücadeleler temelsiz ve daima havada kalır.

DOĞU SORUNUNUN ÜÇ ANA NOKTASI

1 - Doğu Sorununun sosyo ekonomik yönleri vardır. ... Doğulu ve Batılı egemen sınıfların sömürü koalisyonu da söz konusudur. Bu sömürü koalisyonu, Doğu Anadolu'nun sürekli olarak fakirleşmesi sonucunu doğurur.

2 - Doğu sorununun etnik yönleri vardır. Yani Doğu Sorunu ekonomik ve toplumsal bakımdan geri kalmanın yanında aynı zaman da etnik bir sorundur.

3 - Sorunun sınıfsal yönü ile ekonomik yönü bir bütündür. Bir birlerinden ayrı düşünülemez. Sorun, Türk ve Kürt emekçilerinin ve aydınlarının müşterek eylemleri ile çözülecektir.